

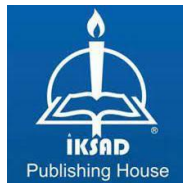
SÜLEYMAN NAZİF EFENDİ'NİN EŞ'ÂR VE MÜNŞEÂT'I

Dr. İdris ARAZ

SÜLEYMAN NAZİF EFENDİ’NİN EŞ’ÂR VE MÜNŞEÂT’I

Dr. İdris ARAZ

DOI: <https://dx.doi.org/10.5281/zenodo.15328080>

Copyright © 2025 by iksad publishing house
All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, distributed or transmitted in any form or by any means, including photocopying, recording or other electronic or mechanical methods, without the prior written permission of the publisher, except in the case of brief quotations embodied in critical reviews and certain other noncommercial uses permitted by copyright law. Institution of Economic Development and Social

Researches Publications®
(The Licence Number of Publicator: 2014/31220)
TÜRKİYE TR: +90 342 606 06 75
USA: +1 631 685 0 853
E mail: iksadyayinevi@gmail.com
www.iksadyayinevi.com

It is responsibility of the author to abide by the publishing ethics rules.
Iksad Publications – 2025©

ISBN: 978-625-378-229-0
Cover Design: İbrahim KAYA
May / 2025
Ankara / Türkiye
Size: 16x24cm

ÖN SÖZ

Klasik Türk edebiyatı 600 yıllık uzun bir zaman dilimi etkin bir biçimde edebiyatımızın ana gövdesini oluşturmanın yanı sıra, 19. yüzyıldan sonra yeni edebî akımların teşekkülü ile eski yaygınlığı kalmasa bile varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Günümüzde dahi bu anlayışla şiir yazan pek çok şair bulunmaktadır.

Klasik Türk edebiyatımızın yeni nesillerce anlaşılmasını kolaylaştırmak için öncelikle Osmanlı döneminden kalan Arap harfleri ile yazılmış edebî eserlerin çeviri yazılarının yapılması ve yüzlerce yıllık kültür birikimimizin günümüze aktarılması gerekmektedir. Bu bağlamda değerli araştırmacılar tarafından pek çok eserin çeviri yazıları yapılmış ve insanımızın istifadesine sunulmuştur. Bizler de 19. yüzyıl Klasik Türk edebiyatı dönemine ait Süleyman Nazif Efendi’nin bilinen tek eseri olan Eş’âr ve Münşeât adlı eserinin çeviri yazısını yaparak araştırmacıların ve ilgililerin istifadesine sunuyoruz.

Eski metinleri, özellikle de el yazmalarını okumak insanda tatlı yorgunluklar yaratabiliyor, kimi zaman bazı kelimeleri doğru okuyabilmek saatlerinizi alabiliyor, bazı kelimeleri ise gözünüze perde inmişçesine bir türlü okuyamayabiliyorsunuz. Bu çalışmamız yüksek lisans tezimizden üretilmiştir. Bu bağlamda aylar süren çalışmamız boyunca beni yönlendiren, çalışmamızın meydana gelmesinde büyük katkıları olan ve şahsiyetime akademik anlamda pek çok şey katan değerli hocalarım Prof. Dr. Mehmet Korkut ÇEÇEN ve Prof. Dr. Süleyman ÇALDAK’a teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Kadim kelimeler arasında boğulduğum, çalışmanın girift bir hal aldığı zaman dilimlerinde bir kahve molası ile her daim ruhumu dinlendiren değerli eşim Zehra Betül’e de bu vesile ile teşekkürlerimi sunmak isterim.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER	iii
GİRİŞ	5
BİRİNCİ BÖLÜM	7
SÜLEYMAN NAZİF EFENDİ	7
1.1. Hayatı	7
1.2. Edebî Şahsiyeti.....	9
İKİNCİ BÖLÜM	14
SÜLEYMAN NAZİF EFENDİ’NİN EŞ’ÂR VE MÜNŞEÂT’I	14
2.1. Eserin Şekil Özellikleri	14
2.2. Eserin Muhteva Özellikleri	17
2.2.1. Aşk.....	17
2.2.2. Eleştiri/Şikâyet	18
2.2.3. Sosyal Hayat.....	20
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	22
EŞ’ÂR VE MÜNŞEÂT’IN ÇEVİRİ YAZISI	22
3.1. Çeviri Yazı Alfabesi.....	22
3.2. Metnin Çeviri Yazısı	22
ÂSÂR-I MANZŪME	23
MERHŪM MŪMÂ İLEYHİŦ BAZ-I ÂSÂR-I MENSŪRESİ	58
SÖZLÜKÇE	74
SONUÇ.....	86
KAYNAKÇA	88

GİRİŞ

Divan edebiyatı, kültürel ve estetik esaslarını İslam medeniyetinden alarak vücut bulan, başlangıçta kendisine İran edebiyatını örnek almakla beraber zamanla İran edebiyatı ile boy ölçüşebilecek konuma gelen, 13. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar etkin bir şekilde varlığını sürdürmüş ve bu 600 yıllık süre zarfında pek çok kaidesi klasikleşmiş, Arapça ve Farsça kelimelerin ve tamlamaların geniş bir ölçüde kullanıldığı Türk edebiyatı dönemidir (Akün, 2013, s. 15).

Genel olarak 13. yüzyılda Hoca Dehhani ile başladığı kabul edilen Divan edebiyatı 16 ve 17. yüzyıllarda Baki, Fuzuli, Nabi, Nef'i ve Yahya gibi şairler ile en parlak dönemini yaşamıştır. 18. yüzyılda belki de Osmanlı İmparatorluğu'nun gerilemesine paralel olarak edebiyat dünyasında da bir duraklama ve gerileme dönemi yaşanır. Her ne kadar Nedim ve Şeyh Galip gibi şairler bu yüzyılda bireysel yetenekleri ile Divan edebiyatına yeni bir ses, yeni bir hava getirmişler ise de bu, kalıcı olmaz ve genel kanaate göre Şeyh Galip, Divan edebiyatının son büyük şairi kabul edilir.

Hiç şüphesiz edebî akımları kesin çizgilerle zaman dilimlerine ayırmak mümkün değildir. Nitekim Şeyh Galip'ten sonra da 19. yüzyılda pek çok Divan şairi yetişmeye ve 600 yıllık geleneğe uygun olarak eser vermeye devam etmiştir. Hatta her ne kadar 1860'larda Tanzimat edebiyatının başlangıcı ile Divan edebiyatının sona erdiği kabul ediliyorsa da bu durum, bu tarihten sonra Divan edebiyatı tarzında eser yazılmadığı, Divan şairi olarak adlandırabileceğimiz şahsiyetler yetişmediği anlamına gelmez.

Tanzimatın önde gelen edebiyatçılarından Ziya Paşa bile bir süre sonra yeni fikirlerinden rücu etmiş ve Harabat adlı eserinde olduğu gibi Divan edebiyatı tarzında şiirler yazmayı tercih etmiştir. 20. yüzyılda başta neoklasik olarak adlandırılan Yahya Kemal olmak üzere pek çok şairimizin eski şiirin rüzgârıyla Divan edebiyatı tarzında eserler kaleme aldığı bilinmektedir. Hatta günümüzde dahi bu geleneğe uygun bir biçimde eserler vücuda getiren şairlerimiz bulunmaktadır.

Bu bağlamda Süleyman Nazif Efendi (öl.1832) de 19. yüzyıl Divan şairleri arasında yer almaktadır. Elimizde bulunan Eş'âr ve Münşeât adlı eseri tipik Divan edebiyatı hususiyetleri taşımaktadır. Her ne kadar elimizdeki eser hacimce çok büyük olmasa da hem manzum hem mensur olması bize daha iyi bir değerlendirme yapma imkânı vermektedir.

Süleyman Nazif Efendi'nin eseri nazım ve nesir olarak iki bölümden oluşmaktadır ve her iki bölüm de Divan edebiyatı geleneğini bariz bir biçimde yansıtmaktadır. Eserin nazım kısmı; ölçü, kafiye, nazım şekli, dil ve üslup gibi özellikler açısından tamamen Divan edebiyatının iz düşümü niteliğinde olduğu gibi; nesir kısmı da Divan edebiyatının klasik süslü nesri hüviyetindedir.

Süleyman Nazif Efendi'nin Eş'âr ve Münşeât'ı başlıklı çalışmamız ile Süleyman Nazif Efendi ile eserini edebiyat araştırmacılarına tanıtmayı ve edebî şahsiyetini irdelemeyi amaçladık. Bu bağlamda çalışmamızı üç bölüm halinde sürdürdük:

Birinci bölümde dönemin tezkirelerine ve biyografik kaynaklarına dayanarak Süleyman Nazif Efendi'nin hayatı hakkında bilgi verdik. Daha sonra Süleyman Nazif Efendi'nin edebî şahsiyeti hakkında değerlendirmede bulunduk. İlk aşamada dönemin kaynaklarında edibimizin sanatına dair ifadeleri derledik, daha sonra elimizdeki tek eserinden hareketle Süleyman Nazif Efendi'nin edebî şahsiyetini irdelemeye çalıştık.

İkinci bölümde Süleyman Nazif Efendi'nin Eş'âr ve Münşeât adlı eseri hakkında bilgilendirmede bulunduk. Eseri şekil ve muhteva olmak üzere iki açıdan inceledik. Önce vezin, kafiye, nazım biçimi gibi eserin şekilsel özellikleri hakkında bilgi verdik. Daha sonra eserin içeriğini dört alt başlık halinde tahlil ettik.

Üçüncü ve son bölümde önce metnin çeviri yazısını verdik, sonrasında ise araştırmacılara ve okuyuculara kolaylık sağlaması düşüncesi ile metnin sonuna bir sözlükçe ilave ettik.

BİRİNCİ BÖLÜM

SÜLEYMAN NAZİF EFENDİ

1.1. Hayatı

5 Zilhicce 1202’de (6 Eylül 1788) doğmuştur (İnal, 1970, s. 1106). Çalışmamız olan Eş’âr ve Münşeât’ın mukaddimesinde, Said Paşa, kendi kalemîyle bu tarihi bariz bir şekilde ifade etmektedir: “Tarih-i viladeti hicretin bin iki yüz iki senesi şehr-i zilhiccenin beşinci günüdür.”¹

Süleyman Nazif Efendi, Diyarbakırlı olup dönemin ve şehrin tanınmış ediplerinden İbrahim Cehdi Efendi’nin (öl.1789) oğludur (İnal, 1970, s. 1106; Ali Emiri Efendi, 2003, s. 57). Fatin Tezkiresi’nde babasının adı Vecdi Efendi olarak geçmektedir (Fatin, 2017, s. 489). Aynı yanlışlık “Kâtip Vecdi Efendi’nin mahdumudur.” şeklinde Sicill-i Osmanî’de de yer almaktadır. (Mehmet Süreyya, 1996, s. 1240). Ancak yine çalışmamızda Said Paşa, Süleyman Nazif Efendi’nin babasının, dolayısıyla dedesinin isminin İbrahim Cehdi Efendi olduğunu teyit etmektedir.

Süleyman Nazif Efendi, 19. yüzyılın önemli devlet adamlarından ve ediplerinden Diyarbakırlı Said Paşa’nın (öl.1891) babası, yine hem dönemin önemli devlet adamlarından hem de Servet-i Fünun edebiyatının önemli şairlerinden olan ve kendisiyle aynı ismi taşıyan Süleyman Nazif (öl. 1927) ile Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerinin önemli ediplerinden Faik Ali Ozansoy’un (öl. 1950) da dedesidir. Faik Ali Ozansoy’un oğlu Munis Faik Ozansoy’un (öl. 1975) da Cumhuriyet döneminin tanınmış şair ve yazarlarından olduğu hatırlandığında Süleyman Nazif Efendi’nin edip bir ailenin önemli bir üyesi olduğu söylenebilir.

Bununla birlikte Süleyman Nazif Efendi hakkında kaynaklarda ayrıntılı bilgi bulunduğu söylenemez. 19 ve 20. yüzyıl tezkirelerinin, bibliyografik eserlerinin kimilerinde kendisine hiç yer verilmemiş, kimilerinde ise bir veya birkaç paragraflık çok kısa ve birbirinden alıntı denebilecek bilgiler ile yetinilmiştir.²

¹ Doğum tarihi hicretin 1202 senesi Zilhicce ayının beşinci günüdür.

² Kaynak taramamızda Şeyhülislam Arif Hikmet Bey, Şefkat Bey, Mehmed Tevfik(Kafîle-i Şuara), Faik Reşat(Eslaf) tezkirelerinde, Nihat Sami Banarlı’nın Resimli Türk Edebiyatı Tarihi’nde ve Ahmet Hamdi Tanpınar’ın On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi’nde Süleyman Nazif Efendi ile ilgili bilgi bulunamamıştır.

Yakın dönem ilim adamlarınca da hakkında pek araştırma yapılmamış ve konumuz olan Eş'âr ve Münşeât adlı eserinin şimdiye değin çeviri yazısının yapılmamış olması, Süleyman Nazif Efendi'nin, isim benzerliğinden dolayı Servet-i Fünun şairi, aynı zamanda torunu olan Süleyman Nazif ile karıştırılmış olma ihtimalini akla getirmektedir.

Süleyman Nazif Efendi, ilim tahsilinden sonra Diyarbakır Mahkeme-i Şer'îye Başkâtibi olmuştur. Behram Paşa'nın Diyarbakır valiliğine tayin olunması üzerine şehirde bazı sıkıntılar yaşanmış ve Süleyman Nazif Efendi de Behram Paşa ile ilgili şikâyetname yazmıştır. Ancak Behram Paşa'nın şehirde kontrolü tamamen sağlamasının ardından Süleyman Nazif Efendi cezalandırılacağını düşünerek önce Diyarbakır'da bir süre gizlenmiş, daha sonra İstanbul'a kaçmıştır (İnal, 1970, s. 1106).

Vali Behram Paşa'nın durumu İstanbul'a yazılı olarak bildirmesi üzerine Süleyman Nazif Efendi, Rodos'a sürgün edilmiş, altı ay kadar orada kaldıktan sonra İstanbul'a dönmüştür (İnal, 1970, s. 1106).

Bir süre sonra Sultan II. Mahmut (öl. 1839) tarafından Divan-ı Hümayun Amedî Kalemi'ne tayin edilmiştir. Daha sonra Bosna Valisi Abdürrahim Paşa'nın divan kâtibi olarak bir süre Viyana'da bulunmuştur. Bu görevin ardından Sivas Valisi Hakkı Paşa'nın divan kâtipliğini yapmış ve bu vazifesi sırasında Hakkı Paşa'nın eyalet mührü için aşağıdaki rubaiyi kaleme almıştır (İnal, 1970, s. 1107):

Yâ Rab dilimi levha-i tenvîr eyle
Feyz-i keremin kalbime tahrîr eyle
Ser-nâme-i maksûdumu ey bârî Hudâ
Âsâr-ı inâyet ile temhîr eyle³

Yine Hakkı Paşa'nın “Niçe bir mülket-i hüsnünde bu gavgâ niçe bir / Niçe bir satvet-i kahırın dil-i yağma niçe bir” matlaını her bentte bu matlaı kullanmak suretiyle tesdis etmiştir. Bu iki durum, Süleyman Nazif Efendi'nin Hakkı Paşa ile belli bir ünsiyet kurduğu şeklinde yorumlanabilir.

Daha sonra Havalı-i Şarkiye Seraskeri Salih Paşa'nın divan kâtipliği görevinde bulunmuştur. 1244 (M 1828-29) Osmanlı-Rus Savaşı sırasında

³ Bu rubai aynı zamanda çeviri metnimizin Eş'âr kısmında yer almaktadır.

Ruslara esir düşerek bir müddet Tiflis’te zindana atılmış ancak çocukluğundan beri hizmetinde bulunan “İnce” adlı sadık bir Ermeni hizmetkârının yardımıyla kurtulmayı başarmıştır.⁴

Bu dönem bir süre Keban Maden Emîni Osman Paşa’nın divan kâtipliğini yapmıştır. Ancak hastalığı nedeniyle görevinden ayrılarak memleketi Diyarbakır’a dönmüştür. Bu sırada bölgede yaşanan şiddetli kolera nedeniyle önce iki kızını, daha sonra eşini kaybetmiştir. Bu durumun hastalığını şiddetlendirdiği sanılmaktadır (İnal, 1970, s. 1107).

Eşinin ölümünün ardından tekrar evlenmek durumunda kalmış, bu evlilikten Esmâ ve Mehmed Said⁵ adlı iki çocuğu olmuştur. Ancak kısa bir zaman sonra 1244 (H 1832-33) yılında vefat etmiştir. Süleyman Nazif Efendi öldüğünde oğlu Said henüz dokuz, kızı ise yirmi aylıktır. Said Paşa bu acı durumu konumuzun mukaddimesinde ifade etmekte ve kuvvetli bir Divan şairi olarak telakki ettiği babasının şiir, münşeât ve servetlerinin yağmalandığını düşünmektedir (İnal, 1970, s. 1107).

Süleyman Nazif Efendi’nin ölüm tarihini hicrî olarak Fatin 1260 (2001, s. 1073), Mehmed Süreyya 1265 (1996, s. 1240), Ali Emîri Efendi 1249 (2003, s. 57) olarak verir. Ancak Said Paşa, Eş’âr ve Münşeât’ın mukaddimesinde babasının ölüm tarihi konusunda Fatin’in yanlış olduğunu ve Süleyman Nazif Efendi’nin vefat tarihinin 1248 (M1832-33) senesinin sonları olduğunu ifade etmektedir.⁶

1.2. Edebî Şahsiyeti

Divan edebiyatında bilindiği gibi tezkireler dönemin şairlerinin hayatları hakkında bilgi vermenin yanı sıra, kısa da olsa, onlar hakkında edebî değerlendirmelere de yer verirler. Bu bağlamda yaptığımız kaynak taramasında 19 ve 20. yüzyıl tezkirelerinde Süleyman Nazif Efendi ile ilgili aşağıdaki değerlendirmelere ulaştık:

Ali Emîri Efendi’ye göre Süleyman Nazif Efendi’nin şiirleri tıpkı mahlası gibi nazif, yani temiz, pak, naziktir; inşası ise latiftir (2003, s. 57).

Sicill-i Osmanî’de Süleyman Nazif Efendi hakkında sadece birkaç cümlelik bilgilendirme yapılmakta ve şair olduğu ifade edilmektedir. Ancak

⁴ Bu bilgiler Servet-i Fünun şairi Süleyman Nazif’in dedesi hakkında İbnülemin Mahmud Kemal’e verdiği malumatta yer almaktadır.

⁵ Diyarbakırlı Said Paşa.

⁶ ... bin iki yüz kırk sekiz senesi evahirinde ‘âzîm-i dârü’l-cinân olmuştur.

şairlerinden örnekler verilmediği gibi, edebî şahsiyeti hakkında bir değerlendirme de yapılmamaktadır (1996, s. 1240).

Fatin Tezkiresi'nde de hakkında kısa bir bilgilendirme yapılmakta ve bir gazeli misal olarak sunulmaktadır. Ancak edebî kişiliği ile ilgili bir değerlendirme yapılmamaktadır (2001, s. 1073).

Süleyman Nazif Efendi hakkında en kapsamlı bilgileri ve değerlendirmeyi İbnülemin Mahmud Kemal İnal'ın Son Asır Türk Şairleri adlı eserinde görmekteyiz. İnal, söz konusu eserde Servet-i Fünun döneminin ünlü şairi Süleyman Nazif'ten dedesi Süleyman Nazif Efendi hakkında malumat istediğini ve kendisine yazılı olarak bilgi verildiğini ifade eder. Verilen bilgilere göre Süleyman Nazif Efendi kitabet ve inşadaki kudretinden dolayı Sultan II. Mahmut tarafından memuriyet ile taltif edilmiştir (İnal, 1970, s. 1107).

Süleyman Nazif Efendi'nin rik'a hattı dönemin en iyi el yazılarından. "Pādişāhāne bu tevkī-i zarīf / Eser-i kilik-i Süleymān Nazīf"⁷ beyti ile imza ettiği bir tuğra Mahmud Hanî ailesinde yadigâr olarak bulunmaktadır (İnal, 1970, s. 1107).

Çalışmamız Eş'âr ve Münşeât'ın müstensihi olarak ifade edebileceğimiz Said Paşa, bu eserin mukaddimesinde babası Süleyman Nazif Efendi'nin hem nazım hem de nesirde parmakla gösterilecek kadar iyi bir edip olduğunu, ancak genç yaşta vefat etmesi nedeni ile eserlerinin muhafaza edilemediğini ifade eder.

Süleyman Nazif Efendi'nin elimizdeki eserlerinden hareketle edebî şahsiyetini değerlendirmeye başladığımızda öncelikle iyi bir Divan şairi olduğunu ifade edebiliriz. Süleyman Nazif Efendi bütün şiirlerini aruz ölçüsü ile yazmış, kendi döneminde bazı şairlerin hem hece hem de aruz ile şiir yazmasına rağmen, kendisi hece ölçüsü ile hiç şiir kaleme almamıştır.

Aruz ölçüsünü kullanmada oldukça başarılı olduğunu söyleyebiliriz. Önemli bir aruz kusuru sayılan zihafa birkaç yer dışında hiç başvurmamış, imaleye ise yine büyük Divan şairlerinin yaptığı gibi daha çok Türkçe "ا، و، ی" harfleri ile biten kısa hecelerde başvurmak durumunda kalmıştır.

⁷ Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün vezni ile yazılmıştır.

Gerek şiirlerinde gerek münşeâtında Türkçeye hakim olduğu, Arapça ve Farsçayı çok iyi bildiği anlaşılmaktadır. Cümle kuruluşları oldukça sağlamdır.

Süleyman Nazif Efendi’nin şiirlerinde Farsça iki kelimeli tamlamaların yanı sıra “şi’r-i selîs-i mergûb, zîver-i mecmû’a-ı meşhûr” gibi üç kelimeli tamlamalar ile “Kettân-ı şekîb-i dil-i meh-tâb, eşer-i hâme-i düstûr-ı Felâţun-fikret” gibi dört kelimelik tamlamalar kullandığı da görülür. Yine kimi yerlerde “dü rûze dünya⁸, sûz u sâz⁹” gibi Farsça deyimler kullandığı, “mî-tevân çün âb h’ânden ez-beyâz-ı çeşm-i men / Nâme-i ū râ ne bes ber-çeşm-i hod mālîde-em¹⁰” gibi Farsça beyitlere yer verdiği görülmektedir.

Aynı şekilde “müşârûn bi’l-benân”¹¹ gibi Arapça deyimler kullandığı da görülmektedir.

Süleyman Nazif Efendi şiirlerinin kahir ekseriyetinde redif kullanmıştır. Kimi şiirlerinde “bana, sana, aşına, olur, münasip” gibi bir kelimelik redifler, kimi şiirlerinde ise “benden bilir, lazım sana, oldu hep, ne hacet” gibi iki kelimelik redifler kullanmayı tercih etmiştir. Bazı şiirlerinde ise ek halinde rediflere yer vermiştir.

Divan şiirinin genel temayülüne uygun olarak daha çok tam ve zengin kafiye kullanmıştır.

Bilindiği gibi Divan edebiyatında konudan ziyade üslup önemsenmektedir. Bu nedenle Divan şairleri, şiirlerini özellikle de gazellerini bir kuyumcu titizliği ile tezyin etmekte, kullandıkları farklı edebî sanatlarla eseri süslemeye, estetiğini artırmaya çalışmaktadır. Süleyman Nazif Efendi de selefleri gibi bu yolda yürümüş, bütün gazellerinde bu dili yakalamaya çalışmıştır.

Elimizdeki eseri edebî sanatlar yönüyle incelemeye almak konumuzun sınırlarını zorlayacağından yalnızca Eş’âr ve Münşeât’taki 3. gazelin 1. beytine kısaca değinmek istiyorum:

Çünkü bülbülsün gönül bir âşiyân lâzım saña
Bir gülün nağl-i cemâlinde mekân lâzım saña

⁸ İki günlük dünya anlamında Farsça deyim.

⁹ Aşk ve muhabbet anlamında Farsça deyim.

¹⁰ Gözlerimin beyazından su gibi okunabilir / Onun mektubunu gözlerime sürdüm, yetmez mi, şeklinde tercüme edilebilir. Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün vezni ile yazılmıştır.

¹¹ Parmakla gösterilen, çok meşhur, ünlü anlamında Arapça deyim.

İlk mısrada gönlü bülbüle benzetmek suretiyle teşbih-i belîğ yapılmıştır. Aynı zamanda şair, gönlü muhatap alarak hem teşhis sanatı hem de kendisine dışarıdan seslenmek yönüyle tecrit sanatı yapmıştır. Aşîyan sözcüğü ile ev kastedildiğinden istiare sanatı vardır.

İkinci mısrada sevgili yerine gül kullanılmış ve klasik edebiyatımızdaki en klasik istiare sanatı yapılmıştır. Yine nahl-i cemalinde, yani yüz güzelliğinin süslü ağacında derken de teşbih-i belîğ yapıldığını söyleyebiliriz.

Beytin iki mısraındaki söz simetrisi hemen dikkat çekmektedir. 1. mısradan 2. mısraya bülbül-gül, gönül-nahl-i cemal ve aşîyan-mekân kelimeleri arasındaki simetri ile leff ü neşr vardır, diyebiliriz.

Bu beyitte görüldüğü gibi Süleyman Nazif Efendi, şiirlerini diğer pek çok Divan şairi gibi bir sarraf hassasiyeti ile kaleme almış, edebî sanatlar ile mücevher gibi işlemiştir.

Koca Ragıp Paşa'nın iki şiirini, Emîrî'nin bir şiirini tahmis etmesi, Hakkı Paşa'nın da bir şiirini tesdis etmesi Süleyman Nazif Efendi'nin, döneminin edebiyat muhitini takip ettiğinin işareti olarak telakki edilebilir.

Süleyman Nazif Efendi de pek çok Divan şairi gibi şiir ile ilgili düşüncelerini gazellerinde, özellikle de mahlas beyitlerinde yeri geldikçe ifade eder. Aşağıdaki beyitte kaleminin, dolayısı ile şairlik yeteneğinin hatırdı, zihinlerde; tutulan, rağbet edilen, akıcı güzel şiirler bıraktığını ifade eder:

Hâtıra şaldı Nazîfâ hâme
Böyle bir şi' r-i selîs-i mergûb 6-5

Başka bir beyitte Süleyman Nazif Efendi, sözü süsleyen kaleminin yeni tarz gazeli ortaya koyduğunu ifade eder. Sonraki beyitte ise taze, yeni bir menzil, tarz üzerine epey yol aldığını ve daha önce gidilmemiş, yeni bir vadide gezindiğini ifade ederek yenilikçi bir şair olduğunu dile getirir. Yine bir sonraki beyitte bu vadiye herkesin at koşturamayacağını, yani herkesin şairlik yapamayacağını, bu taze edanın, yeni söyleyişin kendi mücevher kalemine nasip olduğunu ifade eder:

Kilk-i sühan-ârâsı Nazîfîñ yine şimdi
Bu nev gazeli hâtır-ı ahbâba düşürmüş 26-5

Çok menzil alıp tâze zemîn üzre Naẓîfâ
Bu vâdi-i nâ-refteyi bilmem nice geçdim 29-5

Mümkün mü bu vâdide feres-rân ola herkes
Bu tâze edâ kîlk-i güher yâre münâsib 5-4

Süleyman Nazif Efendi, kaleminin çok yanık nağmelerini işittiğinden beri bülbüllerin hep beraber kendisi gibi gazel okumaya başladığını söyleyerek iyi bir gazel şairi olduğunu ifade eder. Benzer bir ifade ile şiirlerini dinleyen güzel gonca gülün, eşarını bülbül nağmelerine benzettiğini söyleyerek dolaylı olarak şiirini ve şairliğini yüceltir:

Güş edelden nağme-i pür-süz u sâz-ı hāmemi
Bülbülân yek-ser Naẓîfāsâ ğazel-h'ân oldu hep 7-5

Güş eyledi eş'ârımı ol ğonca-ı ra' nâ
Açıldı dedi nağme-i bülbül mü nedir bu 31-5

Süleyman Nazif Efendi, böyle zekice, akıllıca şiirler ile kaleminden sadır olan aşk ve muhabbetten dolayı meşhur şiir mecmualarının süsü, zineti olacağını ifade eder:

Böyle eş'âr-ı Lebîbâneyle ey kîlk-i Naẓîf
Süz u sâzîñ zîver-i mecmû' a-ı meşhûr olur 12-6

Ancak pek çok şair gibi Süleyman Nazif Efendi de döneminde kendisinin kıymetinin, şairlik yeteneğinin yeterince anlaşılamadığını farklı şekillerde ifade eder. Bir beytinde dudaklardaki sırlı nükteleri, yani edebî sözleri anlamayanların fesahat ve belagatı anlayamayacağını dile getirir. Diğer bir beyitte ise ihsan nakdinin sadece sözde kalmasını eleştirir, insanların şaire hak ettiği ihsanda bulunmamasından yakınır:

Fehm eylemeyen nükte-i esrâr-ı dehânîñ
Bilsin mi feşâhatle belâgat neye derler 17-3

Nağd-i ihsân şimdilik elfâza taḥsindir Naẓîf
Ehl-i himmet şi' re baḥş eyler 'aṭâ-yı peh pehi 41-5

İKİNCİ BÖLÜM

SÜLEYMAN NAZİF EFENDİ’NİN EŞ’ÂR VE MÜNŞEÂT’I

2.1. Eserin Şekil Özellikleri

Süleyman Nazif Efendi’nin yegâne eseri, ölümünün ardından yıllar sonra oğlu Diyarbakırlı Said Paşa tarafından farklı mecmualardan derlenip toplanarak Diyarbakır matbaasında bastırılmış Eş’âr ve Münşeât adlı eseridir. Said Paşa’nın kendi el yazısı ile kaleme alınmış bu eserin Milli Kütüphane’deki tavsifi şu şekildedir:

Bulunduğu Yer: Milli Kütüphane-Ankara

Demirbaş No: 06 Mil Yz A 3704

DVD Numarası: 945.936

Eser Adı: Eş’âr ve Münşeât

Yazar Adı: Süleymân Nazif Efendî Diyarbekrî (öl. 1248/1832)

Telif Tarihi: H 1290-M 1873

İstinsah Tarihi: Yok

Ölçü: 205x138-165x100 mm.

Satır Sayısı: 19

Yazı Türü: Rik’a

Kâğıt Türü: Tek çizgili

Yapılan araştırmada eserin başka bir nüshası tespit edilememiştir. Eserin başında Said Paşa, eseri kendisinin kaleme aldığı, erken dönemde, henüz 10 aylık iken, babasını kaybettiğini, bu nedenle Süleyman Nazif Efendi’nin belki de el yazması kitaplarının muhafaza edilemediğini ifade eder. Daha sonra babasının eserlerini, bir evlat borcu olarak, farklı yerlerden derleyip topladığını ve bunları kaleme alarak Diyarbakır matbaasında tabettirdiğini söyler.

Eş’âr ve Münşeât, 37 varak (74 sayfa) olup adından da anlaşıldığı gibi iki bölümden oluşmaktadır. Eserin başında Said Paşa tarafından verilen bir sayfa tutarındaki bilgilendirmeyi, günümüzdeki ön söz olarak telakki edebiliriz.

İlk bölüm Süleyman Nazif Efendi’nin şiirlerinden oluşur ve 24 varak tutarındadır. Bu bölümde 42 gazel, 1 tesdis, 3 tahmis, 4 tarih ve 1 rubai olmak üzere toplam 51 şiir yer almaktadır.

Tesdis Hakkı Paşa’nın bir şiiri için, tahmislerden ikisi Koca Ragıp Paşa’nın iki şiiri için, biri ise Emirî’nin bir şiiri için yazılmıştır.

Tarih manzumeleri sırasıyla yedi, beş, dört ve ikişer beyitten oluşmaktadır. Süleyman Nazif Efendi, eserdeki tek rubaiyi ise Hakkı Paşa’nın eyalet mührü için kaleme almıştır.

Gazellerin kahir ekseriyeti Divan edebiyatının genel temayülüne uygun olarak 5 beyitten oluşmaktadır. Ancak yine pek çok Divan şairinde olduğu gibi Süleyman Nazif Efendi de farklı beyit sayılarına sahip gazeller yazmıştır. Aşağıdaki tabloda Eş’âr ve Münşeât’ta yer alan gazeller beyit sayılarına göre tasnif edilmiştir:

Beyit Sayılarına Göre Gazellerin Tasnifi	
Beyit Sayısı	Gazel Sayısı
4	1
5	26
6	10
7	3
8	1
10	1

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi beyit sayısı 5’ten az olan sadece bir gazel bulunmaktadır.

Elimizdeki eser içerdiği şiir sayısı bakımından tam bir divan olmasa bile eş’âr kısmı divançe olarak adlandırılabilir. Zira şiirler mürettep bir divan yöntemi ile alfabetik olarak sıralanmıştır.

Eserdeki şiirlerin tamamı aruz vezni ile yazılmıştır. Böyle küçük hacimli bir eserde birçok aruz kalıbının kullanılmış olması hem Süleyman Nazif Efendi’nin aruz ölçüsüne hâkimiyetini göstermekte hem de başka şiirlerinin de olduğu ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Aşağıdaki tabloda Eş’âr ve Münşeât’ta yer alan gazeller vezinlerine göre tasnif edilmiştir:

Kullanılan Vezne Göre Gazellerin Tasnifi	
Kullanılan Vezin	Gazel Sayısı
Fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün	19
Mef' ülü mefâ' ilü mefâ' ilü fe' ülün	10
Mef' ülü fâ' ilâtü mefâ' ilü fâ' ilün	6
Mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün	4
Fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilün	2
Fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilün	1

Eş'âr ve Münşeât'ta yer alan tek tesdis “fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilün” vezniyle, üç tahmis “fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün” vezniyle kaleme alınmıştır. Eserdeki dört tarih manzumesinden ikisi “fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilün” vezniyle, diğer ikisi ise “fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün” vezniyle yazılmıştır.

Eş'âr ve Münşeât'ta yalnızca bir rubai bulunmaktadır ve Divan edebiyatı geleneğine uyularak bu rubaide aruz ölçüsünün iki kalıbına yer verilmiştir. 1-2 ve 4. mısralar “mef' ülü mefâ' ilü mefâ' ilün fa'”, 3. mısra ise “mef' ülü mefâ' ilü mefâ' ilün fe' ul” kalıbı ile yazılmıştır.

İkinci bölüm Süleyman Nazif Efendi'nin mensur yazılarından oluşur. Bu bölümde Divan edebiyatı süslü nesir formunda yazılmış 10 yazı bulunmaktadır. Her bölümün başında bir başlık bulunup bölümlerin isimleri aşağıda verilmiştir:

1. Merhûm mûmâ ileyhın ba'z-ı âsâr-ı mensûresi
2. Ahıbbâdan bir zâta
3. Vüzerâdan bir zâta
4. Ta'ziye
5. Sivas valisi esbak Hakkı Paşa'dan bir şeyhe
6. Hâvâli-i Şarkıye seraskeri esbak müteveffâ Sâlih Paşa'dan Vastan hâkimi Hân Mahmûd'a tahrîrât
7. Hâlid Aga hakkında mülâtefet-nâme
8. Ahıbbâsından bir zâta
9. Bu dahi
10. Merhûm mûmâ ileyhın Diyarbekrî Kirmânî-zâde Dervîş Efendi'ye tahrîrâtı

2.2. Eserin Muhteva Özellikleri

Eş’âr ve Münşeât’ı muhteva yönüyle 4 alt başlıkta inceleyebiliriz:

2.2.1. Aşk

Hiç şüphesiz Türk ve dünya edebiyatlarının en önemli, en temel konusu aşktır. Divan edebiyatında da yüzyıllar boyunca aşk teması şairlerimizin en sık işlediği konu olmuştur. Süleyman Nazif Efendi’nin de şiirlerinin kahir ekseriyetinin teması aşktır. Fakat Süleyman Nazif Efendi birçok Divan şairinde olduğu gibi aşk temasını hem ilahî hem beşerî biçimde algılanabilecek tarzda ele almamıştır.

Süleyman Nazif Efendi, aşk temasını beşerî bakış açısıyla işler. Hatta kimi zaman âşıkâne tarzdan şûhâne tarza kaydığı da görülür. Yakut gibi kırmızı ve değerli dudaklarını em de güzellik madeninin ne olduğunu anla, sevgilinin güzel yüzünü seyret de insanların neye âfet dediklerini gör, diyerek Divan edebiyatındaki klasik kadın aşkını ve güzelliğini dile getirir:

Em la‘lini gör kân-ı melâhat neye derler
Ruhsârını seyreyle gör âfet neye derler 17-1

Bazen de sevgilinin güzelliğinin, cazibesinin aşığı perişan ettiğini dile getirir. Sümbul gibi saçlarının kokusu beni benden alıp başımı sevdalara saldı; sevgilinin güzel, uzun, omuzlara dökülen saçları aklımı perişan etti, diyerek sevgilinin aşığı düşürdüğü durumu anlatır:

Büy-ı zulf-i sünbül salmış serim sevdalara
Var ise ‘aqlım perîşân eyleyen gîsûsudur 11-2

Kimi beyitlerde Divan şiirine uygun olarak aşkı abartılı bir dille, mübalağalarla dile getirir. Sabah yeli sevgilinin saçlarını kımıldatmaya cesaret ederse güzellik ülkesinde yüzlerce fitne, binlerce kargaşa meydana gelir. Bir sonraki beyitte ise aşk köyünün, mahallesinin yolcusu, karanlıkta yolunu bulabilmek için ay fanusuna niye ihtiyaç duysun ki, zira ahımın meşalesi gökyüzünde ateşli, aydınlık bir avize olmuş, her tarafı aydınlatmaktadır, der:

Zülfünü bād-ı şabā taḥrīke etse ictisār
Kişver-i ḥüsnünde sad fitne hezārān şūr olur 12-2

Neylesin fānūs-ı māhı reh-revān-ı kūy-ı ‘aşk
Meş‘al-i āhım sipihre āteşīn āvīzedir 10-3

Süleyman Nazif Efendi, kimi yerlerde de sevgiliden uzak kalmayı, ayrılığın, hasretin verdiği acıyı işler. Bir beytinde sevgilinin köyünün Firdevs cenneti gibi olan bahçesinden uzak kaldığından beri, bu ayrılık gamının ateşi, adeta Cehennem ateşi gibi gelir bana, der. Diğer beyitte de sevgiliden ayrı olmak nedeniyle kanlı gözyaşları döktüğünü, bu gözyaşlarının her tarafı kaplayarak gam denizi oluşturduğunu ve coşkun dalgalarla tufana sebebiyet verdiğini mübalağalı bir dille ifade eder:

Dūr olaldan ravza-ı Firdevs-i kūy-ı yārdan
Ey Nazīf sūz-ı ğamı nār-ı Cehennemdir baña 4-5

Ḥasretiñle eşk-i ḥūnīm ki rīzān oldu hep
Sū-be-sū baḥr-ı ğamıñ emvācı tūfān oldu hep 7-1

2.2.2. Eleştirisi/Şikâyet

Divan şairleri kimi zaman tamamen eleştirisi içerikli bir kitap kaleme alırken kimi zaman da divanları içinde eleştiriyi ihtiva eden nazım şekillerine yer verirler. Süleyman Nazif Efendi'nin şiir ve nesirlerine baktığımızda bu durum bariz bir şekilde görülür. Eserdeki 30. gazel tamamen yaşadığı dönemin eleştirisi niteliğindedir.

Zilletin, alçaklığın, kötü huyların; devlet büyüklerini kapladığından, öyleki çok eski zamanlarda yaşamış efsanevi Arap liderlerinden Hatem'in cömertliğini, eli açıklığını duyanların üzüntüye boğulduğundan söz eder:

Kibār-ı devleti şöyle denāet kaplamışdır kim
Seḥāsın gūş edenler nefret eyler rūḥ-ı Ḥātemden 30-4

Ancak bu bozukluk Süleyman Nazif Efendi'ye göre ekâbir-i devlet ile sınırlı kalmamış, ulema takımından sıradan vatandaşa herkes bu olumsuz

durumdan etkilenmiş, denaet ve cehalet tüm katmanlara yayılmıştır. Şairimiz çarpıcı ifadelerle değerlendirmelerde bulunur. Cehalet, o dönemi o kadar kaplamış ki âlimler bile mukaddes ve kıymetli sayılması gereken ilim elbisesini matem elbisesi telakki eder hale gelmiştir. O zamanın insanları şiiri, edebiyatı anlamaz, kuru efsaneler olarak algılar; asrın söz ustalarını, yani edipleri, kimse adam yerine koymaz duruma düşmüştür. Sanat, edebiyat denen güzellik, geçmiş dönemlerden bir hatıra hükmündedir ancak:

Cehâlet şimdi dehri öyle istî‘ âb kılmış kim
Libās-ı ‘ilmi ‘âlim addeder eşvâb-ı mâtemden 30-6

Meâl-ı nazmı ebnâ-yı zamân efsâne zanneyler
Sühân-sencân-ı ‘aşrı ‘addeder mi kimse âdemden 30-7

Sirâyet etmiş âşâr-ı leâmet cins-i ahcâra
Nazîfâ şan‘at-ı zincîr kalmış devr-i Hâtemden 30-8

Bazı beyitlerde ise Süleyman Nazif Efendi, pek çok Divan şairinin şiirlerinde yeri geldikçe yaptığı gibi kendi kendine söylenir, kıymetinin bilinmediğini ifade eder, döneminde sanata ve sanat erbabına yeterince kıymet verilmediğini dillendirir. Zira kemalinin, olgunluğunun tescilli olmasına rağmen anlaşılamayacağını, makam sahiplerinde lütuf olmadığını, bu nedenle boş yere kimseden talepte bulunmamayı kendi kendine mırıldanır:

Yok lutfu eyleme taleb-i ‘izzet ey Nazîf
Sâbit de olsa fehm edemezler kemâlimiz 23-7

Mademki zamanın büyüklerinde lütuf, ihsan yoktur, öyleyse kimseden temennide bulunmanın bir anlamı yoktur, boş yere kimseye yalvarıp yakarmaya da lüzum yoktur. İnsanlıktan, mertlikten nasipsiz gaddar insanları Allah’a havale etmekle yetinmelidir. Süleyman Nazif Efendi, tıpkı seyir halindeki bulutlar ile yerin mücadelesi gibi dünya ile felek ile her daim kavgalı halinde olduğunu ifade eder:

Ne kimseden temenni vü ne âh u nâle et
Ğaddâr-ı bî-mürüvveti Hakk’a havâle et 9-1

Biz hemān gerdūn ile ğavġādayız dāim Naẓīf

Ebr-i seyyār ile berriñ ṭab‘ı ceng-endāzıdır 19-6

2.2.3. Sosyal Hayat

Divan edebiyatı ile ilgili, özellikle de işin erbabı olmayanlarca, en çok öne sürülen iddialardan biri de herhalde sosyal hayattan kopuk bir edebiyat olması ile ilgilidir. Oysaki ne geçmiş dönemlerde ne de günümüz dünyasında hiçbir edebî akımın sosyal hayattan tamamen kopuk olması düşünülemez. Evet, belki bazı edebî cereyanlar, diğerlerine kıyasla toplumsal konuları daha az işliyor olabilir. Fakat toplumsal bir konuyu eserlerinin merkezine koymamak ile sosyal hayattan kopuk olmayı aynı kefeye koymak, doğru bir değerlendirme olmasa gerek.

Süleyman Nazif Efendi de diğer birçok Divan şairi gibi daha çok bireysel konuları, aşk temasını şiirlerinde işlemeyi tercih etmiştir. Fakat ne günümüzdeki bir şairi ne de geçmişteki Divan şairlerinden birilerini aşk konusunu sık işlediği için toplumsal hayattan kopuk olmakla itham edemeyiz.

Bununla beraber Süleyman Nazif Efendi’nin bire bir muhtevasını sosyal hayattan aldığı şiirleri de vardır. Şairimizin, döneminde yaşadığı Osmanlı padişahlarından biri de II. Mahmut’tur (öl. 1839). Bu dönemde II. Mahmut tarafından fes uygulaması getirilir. İşte Süleyman Nazif Efendi de 24 ve 25. gazellerinde tamamen fes uygulamasını destekler şekilde düşüncelerini dile getirir, hatta her iki şiirini de “fes” redifi ile oluşturur.

Fes ile ilgili 10 beyitlik ilk gazelinde zamanın padişahının iltifatı ile fesin memlekete geldiğini, bu nedenle onu yücelerde, yani baş üstünde tutmak gerektiğini söyler. Ardından kıpkırmızı rengi ile fesin İslam askerlerinin cesaretini ve savaşçılığını sembolize ettiğini, düşmanın gözlerinde Osmanlı’nın heybetini, izzetini gösterdiğini ifade eder. Daha sonra fes ile eski başlığımız sarığı mukayese ederek fesin toplum tarafından benimsendiğini ve altın işlemeli sarığın kıvrımlarının artık hatırlanmadığını dile getirir:

İltifāt-ı şāh-ı ‘aşr-ıñ oldu çünki mazharı

Gezse ‘izz ü nāz ile şimdi sezā bālāda fes 24-6

Cünd-i İslām’ın ne hūnī olduġun işrāb eder

Māye-i heybetdir el-Ḥaḫ dīde-i a‘ dāda fes 24-8

Şöyle lâ-ıaydâne tavr ile ‘aceb rāhatdayız
Pīçış-i destār-ı zer-tārı getirmez yāda fes 24-9

Yine 6 beyitlik ikinci bir gazel yazar, üstelik bu gazelde de fes redifini kullanmayı tercih eder. Fesin padişahın emri ile büyüklüğün, ululuğun simgesi olduğunu ve taze bir gül gibi onu başa takmak gerektiğini ifade eder:

Cā-nişin olsa sezādır başda verd-i ter gibi
Oldu emr-i pādışehle fītan-ı iclāl fes 25-5

2.2.4. Mektuplar

Daha önce ifade ettiğimiz gibi Süleyman Nazif Efendi’nin Eş’âr ve Münşeât’ı iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm şiirlerini, ikinci bölüm düzyazılarını kapsar. Münşeât başlığı altında verilen bu nesirler farklı zamanlarda farklı şahsiyetlere yazılmış mektuplardan oluşur. Bu mektuplardan kimisi taziye niteliğindedir, kimisi teşekkür mahiyetinde, kimisi ise yanında çalıştığı şahsiyetlerin işleri ile ilgilidir.

Ancak bu mektupları edebî kılan Divan süslü nesir dili ile yazılmış olmalarıdır. Süleyman Nazif Efendi münşeâtında oldukça süslü, ağır bir dil kullanmıştır. Arapça ve Farsça kelime ve tamlama kullanımı fazladır. Bazı mektupları içerisine beyitler de serpiştirmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EŞ'ÂR VE MÜNŞEÂT'IN ÇEVİRİ YAZISI

3.1. Çeviri Yazı Alfabetesi

ء	اَ	ص	ş
ا	e, a, ā	ض	ž, đ
ب	b, p	ط	ṭ
پ	p	ظ	ẓ
ت	t	ع	‘
ث	ṯ	غ	ġ
ج	c, ċ	ف	f
چ	ç	ق	q
ح	ḥ	ك	k, g, ñ
خ	ḫ	گ	g
د	d	ل	l
ذ	ẓ	م	m
ر	r	ن	n
ز	z	و	v, o, ö, u, ü, ū
ژ	j	ه	h, a, e
س	s	ی	y, ı, i, ī, u, ü
ش	ş		
- Farsça kelimelerdeki vav-ı ma‘dûleler “~” işareti ile gösterilmiştir. - Eserimiz 19. yüzyıla ait olduğundan Türkçe ekler küçük ünlü uyumuna uygun olarak verilmiştir.			

3.2. Metnin Çeviri Yazısı

[2b]

İşbu mecmû‘anın ḥavî olduğu âşâr-ı manzûme vü menşûreniñ nâzım u münşî-i ercümendi pederim Süleymân Naẓîf Efendî ‘aşrınıñ küttâb-ı ma‘ârif-nişâbından ve Diyarbekir’iñ ḥânedân-ı meḥâsin-elḳâbından İbrâhîm Cehdî Efendî merḥûmuñ maḥdûm-ı kemâlât-mevsûmu olup târîḡ-i vilâdeti hicretiñ biñ iki yüz iki senesi şehr-i zî’l-ḥiccenîñ beşinci günüdür.

Âfitâb-ı ' ömrü temyîz-i leyl ü nehâr edecek derece şârik ve başâr u başireti nîk ü bedi fârik olduğdan soñra kemâl ü ma'ârif taḥşîline iḳdâm ve çok zamânlar vüzerâ-yı ' aẓâm ketḥüdâlığı ve dīvân kitâbeti me'mûriyetleriyle imrâr-ı eyyâm ederek biñ iki yüz kırk sekiz senesi evâḫirinde ' âzim-i dârü'l-cinân olmuştur. Merḥûm-ı mûmâ ileyh mâlik-i nişâb-ı irfân ve ḥuşûsuyla nazm u nesrde müşârûn bi'l-benân olduğuna binâen ḥaylîce âşâr-ı ḳalemiyesi var iken henüz tıfl-ı şîr-ḫ'âr ve muḥâfaẓa-ı âşârına bî-iḳtidâr olduğum eşnâda vefât eylediginden âşâr-ı mebhûşe perîşân-şode-i dest-i esef, ya'nî eyâdî-i rûzgârda telef olarak müfettiş-i ârzü şunuñ bunuñ mecmû'alarını taḥarrî vü cüst ü cû ede ede ba'z-ı âşâr-ı manzûme vü menşûresi bulunabilmiş olmakla kendüsüne vesîle-i rahmet ve şu ' abd-i ' âcize vazîfe-i bünüvvete müvâfîḳ bir ḥidmet olmak üzere bi't-tertib işbu mecmû'a ṭab' u temşîl edildi.

Faṭîn Efendî tezkîrelerinde merḥûm-ı mûmâ ileyhîñ altmış târîḫlerinde vefâtı gösterilmiş ise de yañılmış olup şîḫḫatî zîkr olunduğu vechledir. (Raḥmetu'llâhi ' aleyh)

(Sa'îd)

[3a]

ÂSÂR-I MANZÛME

Gazel

-1-

Fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilün

- 1 Mesti-i la' li verir zevḳ-i mey-i tāk baña
' Aşḳı etdirmedi şu ' âlemi idrāk baña
- 2 Dil-i sem-ḥorde-i hicrânına şîḫḫat yoğ iken
Oldu âmîziş-i güftârı çü tiryāk baña
- 3 Zevḳ yok sâdece seyr-i çemenistân etsem
Yârsiz gülşen olur mecma' -ı ḥâşāk baña
- 4 Gel seniñle edelim ḥüsn ile ' aşḳı taḳsîm
Çeşm-i ḥûn-rîz saña dîde-i nemnāk baña

- 5 Etsem ümmîd-i sebâtî ser-i zülfünde Nazîf
Kor mu ârâm maḥal ḡamze-i çâlâk baña

Ġazel

-2-

Mef' ülü fâ' ilâtü mefâ' ilü fâ' ilün

- 1 Üftâdegân-ı 'aşkıñ olurlar ḡam-âşinā
Olur kenâr-ı sâhile elbet yem-âşinā
- 2 Kaçmazdı 'âşıkından o meh tıfl iken velî
Öğrendi resm-i şîreyi oldu dem-âşinā
[3b]
- 3 Dil-beste eyler âdemi sevdâ-yı 'aşkına
Oldukça târ-ı zülfü o şûhuñ ḡam-âşinā
- 4 Bîḡânelenmede o perî bezme gelse de
Olmaz yazık ki 'âşıkına bir dem âşinā
- 5 Evşâf-ı ḥattı feyz verir ṭab' ıma Nazîf
Büyâ olur cihânda gül-i şeb-nem-âşinā

Ġazel

-3-

Fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

- 1 Çünkü bülbülsün gönül bir âşiyân lâzım saña
Bir gülüñ naḥl-i cemâlinde mekân lâzım saña
- 2 Renciş-i bād-ı elemden hıfza bâḡ-ı ḡusnünü
Gül-nihâlim tâzesin bir bâḡbân lâzım saña

- 3 Sen perîsin sevdiğim çeşm-i rakı̄b-i dīvdēn
Hāne-i 'uṣṣāka teşrīfīñ nihān lāzım saña
- 4 Sen henūz nev-restesin bāğ-ı ümīdimde benim
Ġoncasın açılmağa haylī zamān lāzım saña
- 5 Maḥrem-i esrār-ı vuṣlat olmağa ol şāhdan
Elde zūlfū gibi bir ḥaṭṭ-ı emān lāzım saña
- [4a]
- 6 Şimdiden perverde eyle ol nihāl-ı tāzeyi
Vaqt-i pīrīde Nazīfā bir civān lāzım saña

Ġazel

-4-

Fā' ilātūn fā' ilātūn fā' ilātūn fā' ilūn

- 1 Ben ki mecrūḥ-ı firākım vaşlı merhemdir baña
Sīnesi derde devādır lebleri emdir baña
- 2 Cānib-i kūy-ı aḥibbādır egerçi maḫṣadım
Bā' iş-i nā-reftegī hep kayd-ı perçemdir baña
- 3 Yār ile peygūle-i vaḥdetde mey nūş eylemek
Bihterīn-i şad hezārān meclis-i Cemdir baña
- 4 Künc-i ġamda yārden ḥālī kıyas etmeñ beni
Zīkr-i ruḥsār u ḥayāl-i vaşlı hem-demdir baña
- 5 Dūr olaldan ravza-ı Firdevs-i kūy-ı yārdan
Ey Nazīf sūz-ı ġamı nār-ı Cehennemdir baña

Ġazel

-5-

Mef' ūlū mefā' ilū mefā' ilū fe' ūlūn

- 1 Gīsū-yı müselsel ruḥ-ı dildāra münāsib
Zincīr-i elem gerden-i aḡyāra münāsib
[4b]
- 2 Pistergede-i āteş-i hicrān baña lāyık
Gül-ferş-i gülistān-ı şafā yāre münāsib
- 3 Ḥübāna ḥırāmānī reviş cilve sezādır
Bī-cünbüşī hep şūret-i dīvāra münāsib
- 4 Mümkün mü bu vādīde feres-rān ola herkes
Bu tāze edā kilik-i güher yāre münāsib
- 5 Gāhice Nazīfe lebiñ emdir ki devādır
Gül şerbeti renc-i dil-i bīmāra münāsib

Nāme-i Mevzūn

-6-

Fe' ilātūn fe' ilātūn fe' ilūn

- 1 Yārdan geldi bize nāme-i ḥüb
Ḥaṭṭı hoş sözleri rengīn-üslūb
- 2 Kışver-i cāna bıraktıñ şāhım
Leşker-i 'aşk ile ceng ü āşūb
- 3 Faşl-ı gülde yāri al git çemene
Ni' me'l-eyyām ve ni' me'l-maṭlūb

- 4 Şafha-ı hüsne kalem kaşı ile
Âyet-i ahsen-i şüret mektûb
[5a]
- 5 Hâtıra şaldı Nazîfâ hâme
Böyle bir şi' r-i selîs-i mergûb

Ġazel

-7-

Fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

- 1 Hâsretiñle eşk-i hünînim ki rîzân oldu hep
Sû-be-sû baħr-ı ğamıñ emvâcı tûfân oldu hep
- 2 Çeşmi merdüm-küş nigâhı hânümân-süz-ı ħired
Reh-zenân-ı ħüsn ü ânı âfet-i cân oldu hep
- 3 Ġamzesi tîĝ-ı cefâ ebrûsu şemşîr-ı kazâ
Âyet-i seyf-i Ĥudâ ħüsnüñ nıgehbân oldu hep
- 4 Düşdü dâm-ı vuşlata Keyħusrev-i maţlab deyü
Pertev-i ħüsnüñle mülk-i dil çerâĝân oldu hep
- 5 Ġuş edelden naĝme-i pür-süz u sâz-ı ħâmemi
Bülbülân yek-ser Nazîfâsâ ĝazel-ħ'ân oldu hep

,Ġazel

-8-

Mef' ülü mefâ' ilü mefâ' ilü fe' ülün

- 1 Râz-ı dili ol âfete izħâra ne ħâcet
Ma' lûm olan aħvâlîmi inkâra ne ħâcet
[5b]
- 2 Mey içdigiñi dün gece aĝyâr ile cânâ
Çeşmiñ baña îmâ eder inkâra ne ħâcet

- 3 Ümmîd-i şifâ hâṭıra gelmezdi ğamînda
Zehr-âb-ı sitem vermege bîmâra ne ḥâcet
- 4 Gül rûyuñu gördükçe ‘ arak-rîz-i nedemdir
Meşşâte-i gülgûna o ruḥsâra ne ḥâcet
- 5 Dil-bend-i ğam-ı yâr olalı şimdi Naẓîfâ
Düşmen ṭaleb-i zevķile efgâra ne ḥâcet

Ġazel

-9-

Mef’ ulü fâ‘ ilâtü mefâ‘ ilü fâ‘ ilün

- 1 Ne kimseden temenna vü ne âh u nâle et
Ġaddâr-ı bî-mürüvveti Ḥaḳḳa ḥavâle et
- 2 Etme seḥâb-ı şermde ruḥsârıñı nihân
Bedr-i tamâm-ı ḥüsnüñe ‘ uşşâķı hâle et
- 3 Te ’şîr-i meyle gül gül açılsın lebiñ yine
‘ Aḳs-i ruḥuñla sînemi hem-reng-i lâle et
- 4 ‘ Arz-ı cemâliñ ile olup encümen-fürüz
Üftâdeñi şarâb-ı visâliñle vâle et
- [6a]
- 5 Tefhîm-i mâcerâ ḳatı düşvârdır Naẓîf
Şevķ-i derûnu ol şeh-i ḥüsne risâle et

Ġazel

-10-

Fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

- 1 Duġter-i pîr-i muġan ẓannetme kim dūşîzedir
Bir açık meşreb ġaţâyî bîvedir nâşîzedir
- 2 Ülfet-i cinsiyyete meşreb muġârindir yine
Meyli tîġ-i ebruvânîñ ġamze-i ġûn-rîzedir
- 3 Neylesin fânûs-ı mâhı reh-revân-ı kûy-ı 'aşġ
Meş' al-i âhım sipihre âteşîn âvîzedir
- 4 Kisve-i iġbâli almaz dūşa erbâb-ı ġîred
Câme-i ġayd-ı ta' alluġ dilde rîze rîzedir
- 5 Mâil-i tîr ü teber olmaz feres-rân-ı hüner
ġâme hengâm-ı belâġatda Nazîfâ nîzedir

Ġazel

-11-

Fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

- 1 Ol mehiñ diller giriftâr-ı kemend-i mûsudur
Şaydgâh-ı şîvede deşt-i fiten âhûsudur
[6b]
- 2 Bûy-ı zûlf-i sünbülî salmış serim sevdâlara
Var ise 'aġlım perîşân eyleyen ġîsûsudur
- 3 Bir nigâh-ı siġrile lâl etdi ol âfet beni
Şübhesiz iġlîm-i nâz ü cilveniñ cādûsudur
- 4 ġastegân-ı 'aşġının ġiġ ġâlini yâd eylemez

Dil-şikenlik eskiden ol meh-cebîniñ hūsudur

- 5 Nāzdan bilmem Naẓīfā kāmetim ham eyleyen
Ol nigāh-ı kec midir yoksa ham-ı ebrūsudur

Ġazel

-12-

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

- 1 Dil-i nāzıkdir cefā-yı yārdan rencūr olur
Çeşm-i mestinden vücūdum dem-be-dem meşhūr olur
- 2 Zülfünü bād-ı şabā tahrike etse ictisār
Kişver-i hüsnünde şad fitne hezārān şūr olur
- 3 Eylese bānū-yı fikrim ādeme 'arz-ı cemāl
Perde-i şermi nikāb-āvīz-i hūsne hūr olur
- 4 Ma' rifet ihsāna haqdır ehl-i 'irfāna ezel
Şanma her hāk-i siyehden kāse-i fağfūr olur
[7a]
- 5 Dīde-düzānı bu mātem-ḡāne-i dīrīneniñ
Bir gün elbet dāḡıl-i gülşen-serāy-ı sūr olur
- 6 Böyle eş'ār-ı Lebībāneyle ey kilik-i Naẓīf
Sūz u sāzıñ zīver-i mecmū'a-ı meşhūr olur

Ġazel

-13-

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

- 1 Halk o şūḡuñ cevrine eyler fiğān benden bilir
Kendi hüsnüñ şāyi' etmişdir cihān benden bilir

- 2 Tel kırsın pek uzatma kâmeti mest olmada
Degme zülf-i yâre ey dil el-emân benden bilir
- 3 Bu fûrûğ-ı hüsni ile ol âfîtab-ı burc-ı nâz
‘Âleme olsa müşârün bi’l-benân benden bilir
- 4 Böyle bâlâ kâmet ile o nihâl-i behçetiñ
Nâmına her kim dese serv-i çemân benden bilir
- 5 Vaşf-ı la‘l-i kand-bârende Nazîfîñ haqqına
Derse ‘âlem tûti-i şekker-feşân benden bilir

[7b]

Gazel

-14-

Mef‘ûlü fâ‘ilâtü mefâ‘ilü fâ‘ilün

- 1 ‘Aqlım o hâl-i gerden-i târ-güsterindedir
Meylim bütân-ı şivegeriñ esmerindedir
- 2 Püsküllü bir belâ-yı siyeh şanma kâkülün
Zıll-ı hümâ-yı evc-i melâhat serindedir
- 3 Şol nüsha kim okurdu henüz hurde-sâl iken
Metn-i fûnûn-ı cilve idi ezberindedir
- 4 Çok derdmende gamzesi söyletdi el-emân
Âşâr-ı hûn-ı ‘âşıkı hep hançerindedir
- 5 Tel etdi çekdi haddeden ol mü-miyân beni
Çıkça bu kıl ü kâl ile cânım yerindedir

6 Ol mehle burc-ı şiveyi kim görse çarpılır
Varsa bu hāme ol perīniñ aḥterindedir

7 Dil öyle bī-emāna girift olmasın Nazīf
Kim hūn-ı küşteḡānı basīṭa derindedir

Ġazel

-15-

Mef' ūlū fā' ilātü mefā' ilū fā' ilün

1 Şeyhāna zevk-i zindegi hep şābdan gelir
Te'sir neş'e-i ṭab' a mey-i nābdan gelir

[8a]

2 Eşk-i teri gönülden alır dīde dem-be-dem
Bu çeşmesārīñ ābı o dūlābdan gelir

3 Dönsün bu āb u tāb ile naḥl-i leṭāfete
Gülgüne-i 'izār ile germ-ābdan gelir

4 Düşmüşdü dil ḡayālīñ ile baḥr-i fūrḡate
Gör ol şikeste keştīyi gird-ābdan gelir

5 Bīḡāneden ümīd-i vefā eylemem Nazīf
Her ne gelirse ḡātıra aḥbābdan gelir

Ġazel

-16-

Mef' ūlū fā' ilātü mefā' ilū fā' ilün

1 Ḥālī kıyās etme ruḡuñ hıfza zengi var
Destinde tīr-i ḡamze gibi bir ḡadengi var

2 Te'siri var velīk şadāsı yok āhımıñ
Aḡyārı ṭarda 'āşıkıñ āḡız tūfengi var

- 3 Çok diller aldığını nişāna ol āfetiñ
Kākül gibi serinde muşanna' celengi var
- 4 Bir leb verince āşıka işrāb-ı hūn eder
‘Uşşāk-ı zāra gāhice yāriñ bu rengi var
[8b]
- 5 Hālî hayāl eden ruḥunu şanmasın teḥī
Hüsünde ‘aḳs-i merdümekim gibi bengi var
- 6 Derd-i derūnum eyledi ruḥsārına eşer
Āyine-i cemālîni zannetme jengi var
- 7 Peyrev olan Nazîf bu vādide var ise
Baḥr-i süḥanda ḥāme gibi bir nihengi var

Ġazel

-17-

Mef' ūlū mefā' ilū mefā' ilū fe' ūlūn

- 1 Em la' lîni gör kân-ı melāḥat neye derler
Ruḥsārını seyreyle gör āfet neye derler
- 2 Tā görmeyicek kâmet-i ṭübā-yı ḥırāmıñ
Her bü'l-heves añlar mı kıyāmet neye derler
- 3 Fehm eylemeyen nükte-i esrār-ı dehāniñ
Bilsin mi feşāḥatle belāḡat neye derler
- 4 Bî-cā eden esbāb-ı emānetle te' āzüm
Añlar dem-i ' uzletde necābet neye derler
- 5 Maḳrūna kerem eyle Nazîfî kerem eyle
Bilmez misin ey meh ki ' ināyet neye derler
[9a]

Ġazel

-18-

Fe‘ ilātün fe‘ ilātün fe‘ ilātün fe‘ ilün

- 1 Yār ile seyr-i gülistān edecek günlerdir
Dil-i pejmürdeyi ḥandān edecek günlerdir
- 2 ‘Aşıkñ cev̄ ü cefā cānına kār etdi yeter
Dil-i ğam-dīdeyi şādān edecek günlerdir
- 3 Alıp āġūş-ı ḥayāle o meh-i tābānı
Sīnede bir gece ‘üryān edecek günlerdir
- 4 Nāf u pistānı ḥayāliyle o sīb-i zekānıñ
Sāġar-ı vuşlatı gerdān edecek günlerdir
- 5 Dem-i būs-ı lebin ol ğonca-dehenden şordum
Dedi ‘uşşākıma ihsān edecek günlerdir
- 6 Ḥoḳḳā-ı la‘ liñi emdir ki Naẓīf-i zārıñ
Dil-i bīmārına dermān edecek günlerdir

Ġazel

-19-

Fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilün

- 1 Kākülü şayd-ı derūnuñ pālheng-endāzıdır
Berḳ-i āh ol şāh-ı ḥübānıñ tūfeng-endāzıdır
- 2 Ebruvān ḳavs-ı cefā müjgānları tır-i ḳazā
Çeşm-i ḥūn-rīzi cihānıñ bir ḥadeng-endāzıdır

- 3 Añlamaz keyfiyyet-i la' l-i lebiñ her bü'l-heves
Meşrebi ebnâ-yı 'aşrîñ 'aşka seng-endâzıdır
[9b]
- 4 Güft ü güy-ı ıa' ne-i nâ-dâna etme iltifât
İftihârı 'âşıķıñ nâmûs u neng-endâzıdır
- 5 Geh bozar naķş-ı derûnu gâh al eyler yine
Şan' atı ressâm-ı dehriñ böyle reng-endâzıdır
- 6 Biz hemân gerdûn ile ğavġadayız dâim Nazîf
Ebr-i seyyâr ile berriñ ıab' ı ceng-endâzıdır

Ėazel

-20-

Mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün

- 1 Baña bu ħâr-ı ħ'âr aġyardandır şanma sendendir
Şikâyet sevdiğim gülden degildir hep dikendendir
- 2 Mezâyâ-yı lebiñ şordum 'aceb dürc-i dehendendir
Dedi 'aynü 'l-ĥayâtıñ menba' ı çâh-ı zeķandandır
- 3 N'ola olsa perî eşkâl-i cismâniyyeden 'ârî
Nümâyân olduġu 'uşşâķa gâhî pîrehendendir
- 4 O şūĥuñ ħâli sevdâsıyla ser-gerdâ benim şimdi
Sipîhr-i bî-mürüvvet etdiği hep baña bendendir
- 5 Riyâkârân-ı 'âlem 'âşıķa ıa' n etmesin söyleñ
Rümûz-ı 'aşķı nâ-dân fehm eder mi ķanġı fendendir
[10a]
- 6 Vişâliñ nûş-dârûdur Nazîf-i zâra Sultânım
Marîz-i pister-i 'aşķa devâ dürc-i vaıandandır

Ġazel

-21-

Mef' ũlũ mefā' ĩlũ mefā' ĩlũ fe' ũlũn

- 1 Nezzāre-i ' uşşāka ḥaṭın sedd-i reh olmaz
Tır ũ şerer-i āha muḳābil sipeh olmaz
- 2 Çeşmimle temāşası ne mümkin ruḥ-ı yāriñ
Āyīnede ḥurşid-i cihāna nigeḥ olmaz
- 3 Şeb-bũ diyemem kākũl-i yāre bu ziyāde
Gũl dersem eger rũyuna vech-i şebbeh olmaz
- 4 Ağyāra olan luṭfuñu gördũkçe Nazīfĩñ
Bir bũse niyāz eylese senden gũneh olmaz

Ġazel

-22-

Mef' ũlũ mefā' ĩlũ mefā' ĩlũ fe' ũlũn

- 1 ' Aşķım gibi bir āteş-i seyyāle bulunmaz
Ḥüsnũñ gibi bir şu' le-i cevvēle bulunmaz
- 2 Dāğım gibi kuhsārda bir lāle bulunmaz
Āhım gibi bir sīnede hĩç nāle bulunmaz
[10b]
- 3 Herkes göremez ġurre-i ' ĩd-i Ramażānı
Her ' aşıķa bir dil-ber-i nev-sāle bulunmaz
- 4 Ḥaṭdan n'ola āzāde ise rũyu o şũḥuñ
Nev-tāli' olan māhda hĩç hāle bulunmaz

- 5 Minvâl-i kalem tâze perend eyledi izhâr
Bâzâr-ı me' ânîde bu nev kâle bulunmaz
- 6 Remgerdedir ol deñlü ol âhû-yı remîde
Bağdıqça Nazîfâ reh-i âmâle bulunmaz

Ġazel

-23-

Mef' ülü fâ' ilätü mefâ' ilü fâ' ilün

- 1 Dâm-ı vişâle düşse o vahşî ğazâlimız
Rü 'yâ ile musahhâr olurdu hayâlimiz
- 2 ' Arz-ı cemâl ederse o ruhsârı âlimız
Mihre tefevvuk eyler o demde hilâlimiz
- 3 Çeşm-i şabâ doğunmasın Allâh şaklasın
Bâğ-ı emelde tâzedir ol gül-nihâlimiz
- 4 Câm-ı murâd-ı minneti çal başıña felek
Yegdir bizim bezmde bu köhne sifâlimiz
[11a]
- 5 Dem-bestegân-ı ' aşkı kıyâs etme bî-zebân
Eyler ifâde bahş-ı heyûlâyı lâlîmiz
- 6 İcmâl için mufaşşal-ı da' vâ-yı hâşılı
Fihrist-i kâr-nâme-i dildir maqâlîmiz
- 7 Yok lûtfu eyleme taleb-i ' izzet ey Nazîf
Şâbit de olsa fehî edemezler kemâlîmiz

Ġazel

-24-

Fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilün

- 1 Kākülün şevkiyle vermiş ‘aqlını ber-bāda fes
Serserī gezmekde ‘aşkıñla seniñ dünyāda fes
- 2 Şanma püsküldür perīşān serde sünbüller gibi
Hem-ser-i zülf-i siyāhıñ olmağa āmāde fes
- 3 Şāl-ı Lāhūr istemez müstağni-i meşşātedir
Başka bir zīnet verir hūsn-i nigāra sāde fes
- 4 Var yeri baş üzre gezmekde hezārān rāz ile
Kākülün vaşlıyla şimdi evc-i istiğnāda fes
- 5 Ser-firāz-ı ‘aşk olup teller taşınmış başına
Hūsn-i ‘ālem-süz-ı yāre olalı dil-dāde fes
[11b]
- 6 İltifāt-ı şāh-ı ‘aşrıñ oldu çünkü mazharı
Gezse ‘izz ü nāz ile şimdi sezā bālāda fes
- 7 Başına dönmekde cānānıñ o da hayrettedir
Kıp kızıl olmuş hicāb-ı ‘aşkdan üftāde fes
- 8 Cünd-i İslām’ın ne hūnī olduğun işrāb eder
Māye-i heybetdir el-Haḡ dīde-i a‘ dāda fes
- 9 Şöyle lā-ḡaydāne tavr ile ‘aceb rāḡatdayız
Pīçiş-i destār-ı zer-tārı getirmez yāda fes
- 10 Cā-nişīn olsa sezādır fark-ı ‘ālemde Nazīf
Ḳayd-ı serden eyledi dünyāyı hep āzāde fes

Ġazel

-25-

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

- 1 Verdi reng-i rüyuna başka leṭāfet āl fes
Ol gül-i āl olalı bezm-i ṭarabda dāl fes
- 2 Bilmedim püskül mü yā kākül mü yā sünbül müdür
Eyledi ' uşşākı hep reftārına meyyāl fes
- 3 Dāğ ber-dilde ne deñlü başda da gezdirseler
Lāle-i kuhsār ile olmuş hele hem-hāl fes
[12a]
- 4 Olalı hem-ser o şūḥuñ perçem-i büyāsına
Müşk-i ezferle derūna etdi māl-ā-māl fes
- 5 Cā-neşīn olsa sezādır başda verd-i ter gibi
Oldu emr-i pādişehle ḳuṭan-ı iclāl fes
- 6 Oldu ser-gerdānı bir şūḥ-ı dil-ārānıñ Nazīf
Etdi ol meh-rūya dünyāyı bütün ibdāl fes

Ġazel

-26-

Mef' ūlū mefā' ilū mefā' ilū fe' ūlün

- 1 Ağyār o mehi dün gece dūlāba düşürmüş
Zevraḳçe-i ümmīdimi gird-āba düşürmüş
- 2 Der seyreden ol rüy-ı ' araḳnākıñı yārin
Berg-i gülü gūyā ki nesīm āba düşürmüş

- 3 Fersūde edip bûğçe-i va‘d-i vişāli
Kettān-ı şekīb-i dil-i meh-tāba düşürmüş
- 4 Efsūnla ol şūh-ı perī-çehreyi zāhid
Dün dāire-i dāv edip lābe düşürmüş
- 5 Kilk-i sūhan-ārāsı Nazīfīn yine şimdi
Bu nev ğazeli hātır-ı aḥbāba düşürmüş

[12b]

Ġazel
-27-

Fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilün

- 1 Zāhiren dil-ḥaste-i ‘aşkız hevāmız bir degil
Derdimiz birdir ṭabīb ammā devāmız bir degil
- 2 Sāmi‘ -i ḥaḡ çü gerekdir mācerā tafşīline
Düşse zūr ile bu ḥisse müdde‘āmız bir degil
- 3 Sādece būs-ı lebiñ bir remz-i ḡanā‘ at ‘āşıḡa
Senden ey kân-ı kerem çokdur ricāmız bir degil
- 4 Geh ümīd-i vuşlatıñ geh fırkatıñ hātırdadır
Kūşe-i ğurbetde ey meh āşināmız bir degil
- 5 Gāh ğamze geh nigāhı gāh nāzıdır Nazīf
Ġāret-i mülk-i dil eyler dil-rübāmız bir degil

Ġazel
-28-

Mef‘ ülü mefā‘ ilü mefā‘ ilü fe‘ ülün

- 1 Gülzār-ı ruḡuñ ravza-ı ‘ulyāya deġişmem
Bālā-yı ḡadiñ ‘ar‘ar u ṭübāya deġişmem

- 2 La‘liñdeki keyfiyyet-i bî-hüşyi cānā
Yākūta degil bāde-i hamrāya deǵışmem
- 3 Sīb-i zenaññ tuħfe-i Rūm olsa sezādır
Hāl-i zeķanıñ Belğ ü Buħārā’ya deǵışmem
[13a]
- 4 Bir sīb zeķandır o perī mişli bulunmaz
Âl ruħunu ben kıpkızıl elmaya deǵışmem
- 5 Kırbān ederim dīdesine cānı Nazīfā
Ebrūlarını ğurre-i ğarrāya deǵışmem

Ġazel

-29-

Mef‘ülü mefā‘ilü mefā‘ilü fe‘ülün

- 1 Şekvāyı cefāyı o mehe dün gece geçdim
Aġyār-ı bed-endişi daġı gizlice geçdim
- 2 Dökdürdü baña buz şuyu çaylar gibi ebrū
Bu kañtara-ı ‘aşķını ben egrice geçdim
- 3 Sīneñde temāşā ederek baħr-ı sefidı
Gird-āb-ı reh-i nāfiññ pek maħfice geçdim
- 4 Miħrāb-ı dü-ebrūdan inip ma‘den-i sīme
Ben bādiye-i vuşlatı ammā gece geçdim
- 5 Çok menzil alıp tāze zemīn üzre Nazīfā
Bu vādi-i nā-refteyi bilmem nice geçdim

[13b]

Ġazel
-30-

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün

- 1 Bün-i gūşuñ nümāyān eyledikçe zīr-i perçemden
Hilāl-i ‘īd gūyā gösterir ‘aşr-ı muḥarremden
- 2 Olan dil-beste ol mālīk-riḳāb-ı naḥvet ü nāza
Girībānıñ ‘aceb taḥlīş eder mi pençe-i ḡamdan
- 3 Neşat-ābād ālem bir tehī peymānedir şimdi
Şafāsın görmedik keyfiyyetin gūş eyledik Cemden
- 4 Kibār-ı devleti şöyle denāet kaplamışdır kim
Seḡāsın gūş edenler nefret eyler rūḡ-ı Ḥātemden
- 5 Kerem var ise de āşār-ı kırtāsiyedir şimdi
Eşer yok ma‘den-i himmetde hīç iksīr-i a‘ zamdan
- 6 Cehālet şimdi dehri öyle istī‘āb kılmış kim
Libās-ı ‘ilmi ‘ālim addeder eşvāb-ı mātemden
- 7 Meāl-i nazmı ebnā-yı zamān efsāne zanneyler
Sūḡan-sencān-ı ‘aşrı ‘addeder mi kimse ādemden
- 8 Sirāyet etmiş āşār-ı leāmet cins-i aḡcāra
Nazīfā şan‘at-ı zincīr ḡalmış devr-i Ḥātemden

[14a]

Ġazel

-31-

Mef' ülü mefā' ilü mefā' ilü fe' ülün

- 1 Zevk-i lebiñ ey ğonca-dehen mül mü nedir bu
Reng-i ruĥ-ı āliñ 'acabā gül mü nedir bu
- 2 Hāliñ vasať-ı cebhede bir nūr-ı siyeh mi
Yā ğehre-i kāfūrda fülful mü nedir bu
- 3 Kākül müdür ol gerden-i billūra dökülmüş
Yā şışede bir deste-i sünbül mü nedir bu
- 4 Dil-beste-i kākülleri geh ĥasta-ı ğeşmi
Bu tül-ı emel devr-i teselsül mü nedir bu
- 5 Güş eyledi eş' arımı ol ğonca-ı ra' nā
Açıldı dedi naĝme-i bülbül mü nedir bu
- 6 Sebķ etmede bu teng zemīn üzre Nazīfā
Kilk-i siyehiñ zāde-i Düldül mü nedir bu

Ġazel

-32-

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

- 1 Reşķ-baĥş eyler iken gülşende ey āfet güle
Rūĝan-ı gül sürme küfrān-ı ni' amdır kāküle
- 2 Zülfünü bād-ı şabā nā-ĝāh taĥrīk eylese
Nigehinden el verir gülşende ĥaclet sünbüle
[14b]
- 3 Dün gece gülzārda güş eyledim tā şubĥa dek
' Arız-ı āliñ şenā eylerdi bülbül bülbüle

- 4 Sen gelince servler kaddiñ temāşā eyleyip
Hāşıl oldu sāha-ı gülzārda bir gulgule
- 5 Ağladıkça ben güler ruhsārı ol şūhuñ Nazīf
Böyledir ‘ādet ki bülbül ağlaya güller güle
Gazel
-33-

Fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilün

- 1 Ebruvān tuğrā çekilmiş hüsñünñ ‘unvānına
Hatt-ı nev güyā nişān olmuş berāt-ı şānına
- 2 Göñlüme evvel mezīd ok atdılar kim gamzeler
Döndü sīnem şehir-yār-ı hüsñüñ ok meydānına
- 3 Hatt u hāl ü kākülñ sevdāsına düşmüş gönül
Mālik olmuş memleket hüsñüñ Frengistānına
- 4 Nakd-i cān nezr eylemiş teşrīfime dermiş rakīb
İ‘timād etme amān ol kāfirinñ imānına
- 5 Giyme düş-ı nāze sultānım bu gulgün cāmeyi
Girme kurbān olduğum girme Nazīfinñ kanına

[15a]

Gazel
-34-

Mefā‘ ilün mefā‘ ilün mefā‘ ilün mefā‘ ilün

- 1 Bulur revnağ gül-i ruhsārı yārīñ jālelendikçe
Şafādır sīnede dāğ-ı muhabbet lālelendikçe

- 2 Yem-i dilde hicâb-ı ızırâb olmakdandır zâhir
O şûhuñ cûşiş-i tebden lebi teb-hâlelendikçe
- 3 Verir başka leţâfet ' aşıkâ hüsn-i dil-ārāsı
Haţ-ı nevden kenâr-ı mâh-ı rûyu hâlelendikçe
- 4 Revâc-ı bûsu eyler ' aşıkâ hâhişger-i vuşlat
O istiğnâ-fürûşuñ şevk-i hüsnü kâlelendikçe
- 5 Şalır sûziş Nazîfâ sîne-i hûbâna eş' arım
Harîr-i hâme şimdi bülbûlâsâ nâlelendikçe

Gazel
-35-

Fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

- 1 Kaldı resm-i tal' atıñ cânâ derûn-ı sîne
Naķş-ı dîger nâ-muşavver şafha-ı âyîne
- 2 Almadım hem bûy-ı zûlf-i müşk-i nâbıñdan haber
Vardım ey âhû-nigâhım Çîne de Mâçîne de
- 3 Şenbe-i hicriñ bırakmış fikrini ferdâya dil
Tıfl-ı tab' ım vaşlıña handân iken âzîne
[15b]
- 4 Cân esîr-i pîç-tâb-ı perçem-i Leylâsıdır
Kaysveş dil-bestedir zer-halka-ı destîne
- 5 Eylemez şimdi Nazîf işbât-ı da' vâ-yı vefâ
Köhnedir kayd-ı muhabbet bende-i dîrîne

Ġazel

-36-

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

- 1 Nağd-i ārāmı n'ola hep verse āhır bādeye
Tıfl-ı dil zīrā ki meftūn oldu bir şeyh-zādeye
- 2 Serde 'aşkı elde tesbīh-i muḥabbet dilde hū
Oldu ārāyiş becāyiş hırka vü seccādeye
- 3 Muḳtezā-yı tālī' -i sa' dimdir ancaḳ var ise
Mübtelā olmaḳ göñül bir rūyu āl u sādeye
- 4 Pāy-māl-i esb-i nāz u naḫveti olsam daḫi
Şeh-süvārım bir nigāh eyler mi hīç üftādeye
- 5 Āteş-i 'aşkın o meh şaldı Nazīfīñ cānına
Oldu müstevlī cefāsı ḫaṭır-ı āzādeye

[16a]

Ġazel

-37-

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

- 1 'Arızı ḳan aḫladır dehrīñ gül-i ra' nāsına
Çeşmi nāz eyler cihānīñ nergis-i şehlāsına
- 2 Zülfü der-ḳayd etdi cānı ḫālī yaḫdı āteşe
Oldu Mecnūn göñlümüz gūyā 'Arab Leylāsına
- 3 Ġabgabın buse mecālīm yok Freng-i ḫüsnünün
Dest-resi olmaḳ ne mümkündür kızıl elmasına

- 4 Hüsni gülzâr-ı ' adın çeşmi mürekkeb nâzdan
Sîne-i şâfî müşâbihdir gümüş deryâsına
- 5 El-emân ey şâh-ı mülk-i şîve raḥm et el-emân
Ceyş-i cevriñ gelmesin iḳlîm-i dil yağmasına
- 6 Eylemem ümmîd-i raḥm ol bî-mürüvvetden Nazîf
Pây-mâl olsa vücûdum esb-i istignâsına

Ġazel

-38-

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

- 1 Nihân verdim dili bir nâzenîn-i çârdeh sâle
Alaydım ol mehi âğuşuma mânende-i hâle
- 2 Dü-rûze dehrde imsâk-ı hicriñ gördüm ammâ kim
Hele vaḳt-i vişâliñ ' aynı benzer şevvâle
[16b]
- 3 Gül oldu nâr-ı ḥasret cāna sünbül dūd-ı dil cānâ
Ġamîñla âteşistân-ı tenimde dâğdır lâle
- 4 Delîl-i rāh olursa hıẓr-ı feyz-i ḥaḳ saña ey dil
Çeker elbette şeb-dîz-i ümîdi semt-i âmâle
- 5 Cihānda ḥ'âhiş-i cāh eylemekden ehl-i idrâke
Nazîfâ pek şerefdir pâ-zen olmak taḥt-ı iḳbâle

Ġazel

-39-

Fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlün

- 1 Gül ruḥunda ol mehiñ ḥaṭṭ-ı siyeh-fâm olmasa
Vaḳt-i fîrûz-ı bahârîñ şubḥu aḥşam olmasa

- 2 Bāri öpdürse ayağıñ leb-dirîğ eylerse de
Rind-i mey-ğ̃āre sebū besdir eger cām olmasa
- 3 ‘Âşıkıñ eylerdi dil-sîr-i vişālî n’eyleyem
Mîve-i bâğî o dildārıñ biraz ħām olmasa
- 4 Nağd-ı cānımla ħarîdārı olurdum ben anıñ
Âh ol her-cāyî böyle herkese rām olmasa
- 5 Resm-i ħattı u ebruvānıñ ol mehiñ her dem Naẓîf
Kıl kalemle nağş ederdim elde aqlām olmasa
[17a]

Ġazel

-40-

Mef’ ūlū mefā’ ilū mefā’ ilū fe’ ūlūn

- 1 Dil vermege bir dilber-i nāzik-beden olsa
Şūĥ olsa zarîf olsa da ġonca-dehen olsa
- 2 Şevk ile gelip meclis-i ‘uşşākına tenhā
Ruĥsāresi tābî-fiken-i Beytū’l-hazen olsa
- 3 Her düğmesin açdıkça eder sînemi şad çāk
Berg-i gül-i terden ana bir nîm ten olsa
- 4 Gördükçe hemān çākını lerzende olur dil
Pîrāhen-i endāmı ser-ā-pā semen olsa
- 5 İnşāf edelim şarmağa olmaz mı münāsib
Bu vaşf ile bir dilber-i gül-pîrehen olsa
- 6 Şāyeste olur rağbet-i yārāna Naẓîfā
Manzūme-i ma’ nāda bu ġüne sūĥan olsa

Ġazel

-41-

Fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

- 1 Cilvesinden şermnāk olmağdadır serv-i sehī
Maṭla' -ı ebrûsu çāk eyler girībân-ı mehi
- 2 Öyle bir vaḥşī nigāhın olmuşuz meftûnu kim
Sürme-i çeşm-i gâzâl-ı Çîn olur ḥāk-ı rehi
[17b]
- 3 Cünbüşü mülk-i dil-i ' uşşākı berbād etmedir
Necm-i gīsūdâr-ı zülfün fitneden olmaz tehī
- 4 Ol perīniñ sen degilsin sâde ḥayrânı göñül
Ṭal' at-ı ruḥsârınıñ âyînelerde vâlehi
- 5 Nakd-i iḥsân şimdilik elfâza taḥsindir Nazîf
Ehl-i himmet şi' re baḥş eyler ' aṭâ-yı peh pehi

Ġazel

-42-

Fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

- 1 Etme istignâ ile gel tîre-şeb ârāmımı
Aç ḥicâb-ı sîne-i billûru şubḥ et şāmımı
- 2 Sergüzeşt-i Kaysı tayy etdirdi ' aşkıım ba' d-ez-in
Dâstân-ḥ'ân-ı muḥabbet ezber etsin nāmımı
- 3 Bûsu ruḥsârınıñ terâş-ı ḥaṭṭına ta' lîk ile
Vaḳt-i hengâm-ı şabâh eyler ḥuşûl-ı kāmımı
- 4 Setr-i âşâr-ı muḥabbet eylesem de sînede
Keşf eder âhım o meh-ruḥsâra şevk-i tāmımı

- 5 H̱asret-i la‘ liyle nūş-ı mey ümīd etsem Nazīf
Sāki-i ğam eşk-i çeşmimle pür eyler cāmımı

[18a]

-Tesdīs-

H̱aqqı Paşa Merhūmuñ Bir Beytini Tesdīs

Fe‘ ilātün fe‘ ilātün fe‘ ilātün fe‘ ilün

- 1 Baña bu çīn-i cebīn ğayra temannā niçe bir
Dil-i sevdā-zedeye rencişi-i bī-cā niçe bir
Çeşm ü ebrū ile ağyāra bu īmā niçe bir
Bu sitem ‘āşık-ı şūrīdeye cānā niçe bir
Niçe bir mülket-i ẖüsñünde bu ğavġā niçe bir
Niçe bir satvet-i kahrıñ dili yaġmā niçe bir

- 2 Niçe bir cevri-i firāvān ile dil-ẖūn olsun
Eşk-i gülgūn ile peymāne-i ẖasret ṯolsun
Şarşar-ı nahvet ile gülşen-i ẖātır s̱olsun
N’olsun ey āfet-i gül-çehre bu ẖikmet n’olsun
Niçe bir mülket-i ẖüsñünde bu ğavġā niçe bir
Niçe bir satvet-i kahrıñ dili yaġmā niçe bir

- 3 Çeşm-i efsūngeri ‘āşıklarını lāl etdi
Reng-i ruhsārı o şūhuñ baña çok āl etdi
Göñlümü la‘ li gibi bādeye meyyāl etdi
Heves-i müy-ı miyānı beni çün nāl etdi

[18b]

Niçe bir mülket-i ẖüsñünde bu ğavġā niçe bir
Niçe bir satvet-i kahrıñ dili yaġmā niçe bir

- 4 Rüstem-i ğamzeyi bir zengi-i yāver şāme
Şiken-i ṯurraların dilleri şardı dāme
Ḵahramanlıkda teġaddüm ediverdiñ Sāme

Kişver-i cāna bırakdın yetişir hengāme
Niçe bir mülket-i hüsnuñde bu ğavġā niçe bir
Niçe bir satvet-i qahrın dili yağmā niçe bir

- 5 Gerd-i haṭṭından o ruḥsārını gel şāf eyle
Jeng var dilde ol āyineyi şeffāf eyle
Çeşmiñi luṭf ederek nāzır-i etrāf eyle
El verir el verir ey şūḥ gel inşāf eyle
Niçe bir mülket-i hüsnuñde bu ğavġā niçe bir
Niçe bir satvet-i qahrın dili yağmā niçe bir

- 6 Leşker-i hicriñ eliñden saña feryād yeter
Eyle vaşlıñla dil-i zārıma imdād yeter
Oldu cevriñle gönül kişveri berbād yeter
Yeter ey şūḥ-ı cefā-pīşe bu bī-dād yeter
[19a]
Niçe bir mülket-i hüsnuñde bu ğavġā niçe bir
Niçe bir satvet-i qahrın dili yağmā niçe bir

- 7 Eşer-i hāme-i destūr-ı Felāṭun-fikret
Verdi bu maṭla' -ı pür-hikmete zīb ü zīnet
Geldi terci' ine de ṭab' -ı Nazīfe ruḥşat
Bir daḥi eyledim ol şūḥa suāle cür'et
Niçe bir mülket-i hüsnuñde bu ğavġā niçe bir
Niçe bir satvet-i qahrın dili yağmā niçe bir

-Taḥmīsler-

-1-

Taḥmīs-i Ġazel-i Rāġıb Paşa

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

- 1 Şöyle nāzıksın ki berg-i gül niḳāb olmuş saña

[20a]

-2-

Taḥmīs-i Ğazel-i Rāğīb Paşa

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

- 1 Gülleri rūyuñ bıraḳdı fikre de teşvīşe de
Geygi reftārıñ ḥacıl etdi derün-ı bīşede
Merhem ile lebleriñ gül ḥātır-ı ğam-rīşede
Ḳaldı naḳş-ı ḥātem-i la' liñ dil-i ğam-pīşede
Ğonca-ı terdir ḳo açılısın derün-ı şīşede
- 2 Mülket-i dil gitdiginden etmem aṣlā iştibāḥ
Taḥtgāḥ-ı sīne bir şehbāza oldu şaydgāḥ
Yoldular yaġmāgerān-ı ḥüsn ü ânı şayda rāḥ
Eylesin tārāc-ı dil ki çīn-i ebrūña nigāḥ
İki şīr olmaz meşeldir sevdigim bir mīşede
- 3 Eylemez dīvāne-i ' aşḳa eṣer kār-ı füsün
' Āḳıbet olur esās-ı fikri bünyād-ı cünün
N'eyledi āḥır gör encāmın bu tarḥ-ı nīlgün
Etdi Şīrīnkāri-i Ferhād'ı naḳş-ı Bī-sütün
Ser-nüvişten kim ḳazā resm eylemişdi pīşede
- 4 Añladım mir'āt-ı ' aşḳından nigāḥ-ı ' ālemiñ
Eyledim ḥallin tevaffuḳla her emr-i mübhemiñ
[20b]
' Uḳde ḳaldı ḥātırımda pīç-tāb-ı perçemiñ
Olmadım reh-yāb-ı sır-ı kākül-i ḥam-der-ḥamiñ
Çoḳ kilīd-i müşkili etdim küşād endīşede
- 5 Etme dūr ey şeh deriñden ' aşıḳ-ı efgendeyi
Gāḥice luṭf eyle göster ' ārız-ı tābendeyi
Bir ayaġa sürme her nādān ile ben bendeyi
Cem' olan gerd-i lebiñde ḳahr u şekker-ḥandeyi

Nîş ile cedvâre teşbîh eyledim bir rîşede

- 6 Şu‘le-i bezm-i vefânîñ ten-güdâzıdır dilim
Cevr-i vebânîñ Nazîfâ imtiyâzıdır dilim
Nefsiyete tekke-i ‘aşk-ı mecâzîdir dilim
Hırka-püş-ı hânkâh-ı bî-niyâzîdir dilim
Eylemem Râğıb müdürâ şeyhe de dervîşe de

-3-

Tahmîs-i Gâzel-i Emîrî

Fâ‘ ilâtün fâ‘ ilâtün fâ‘ ilâtün fâ‘ ilün

- 1 Bulmadı rindân humâr-ı renc-i şahbâdan hâlâş
Olmadı ‘âşıklar ağıyar ile gavgâdan hâlâş
[21a]
Bulmadı Mecnûn gönül sevdâ-yı Leylâ’dan hâlâş
Olmadı dil kayd-ı gîsû-yı dil-ârâdan hâlâş
Bulmadı dîvânemiz zincîr-i sevdâdan hâlâş
- 2 Âsumân-ı hüsne zâtıñ mihr ü mehdîr kevkebiñ
Dem-be-dem kan yutdurur ‘uşşâka hûnî meşrebiñ
Nuql-i bezm-i ‘âşıkândır sürh-i sîb-i gâbgabıñ
Zâil olsun mu gönülden neş’e-i fikr-i lebiñ
Bâde-i gülfâm olur mu câm-ı mînâdan hâlâş
- 3 Gülsitân-ı şîvede ey gonca-i nâzik-dehen
Berg-i güldür ‘arız-ı âlîñ vücûduñ yâsemen
Bir kafesdir sîmden mürğ-i dile çâh-ı zeğan
‘İsmet-ârâsın hele ey Yûsuf-ı gül-pîrehen
Eylediñ dâmânîñı dest-i Züleyhâ’dan hâlâş

- 4 Eylemez ferzâneler naṭ^ç -ı cihāna iltifāt
 At sürüp meydāna oldu bunda Çinli şāh māt
 Bulmacak der-kār iken dest-i ecelden cān necāt
 Bir gün evvel çāk çāk olsa girībān-ı hayāt
 Biz de olsaḡ dest-i nā-hemvār-ı dünyādan ḡalāş

[21b]

- 5 Ol şehiñ ^çarz et Nazīfā etdigi peymānını
 Kıl cefā vü cevrinin tefhīm-i her noḡşānını
 Mū-be-mū ta^ç dād edip ^çuşşāḡına iḡsānını
 Gör irād-ı vaşlını hem maşraf-ı hicrānını
 Al Emīrī destiñe ol şūḡ-ı ra^ç nādan ḡalāş

-Tevārīḡ-

-1-

Tārīḡ-i Vilādet-i Şeh-zāde Sulṡān Murād

Fā^ç ilātün fā^ç ilātün fā^ç ilātün fā^ç ilün

- 1 Dāver-i devrān ḡıdiv-i kāmrān Maḡmūd Ḥān
 Dāim etsin devletin Mevlā ilā-yevmi't-tenād
- 2 Ol şehen-şāh-ı felek-dergāh-ı ^çālī-himmetiñ
 Dūr edelden görmedi mişlin bu çarḡ-ı bī-^ç imād
- 3 Şevket ü iclālını görseydi şāhān-ı selef
 Pāsbān-ı dergehi olmaḡ dilerdi Keyḡubād
- 4 Şulb-ı pākiñden ḡimāt-ı devlete iclāl ile
 Verdi bir şeh-zāde-i ^çālī-neseb Rabbü'l-^ç ibād
- 5 Ermesin āyīne-i iḡbāline gerd-i keder
 Niçe şeh-zādeyle Ḥaḡ etsin şeh-i devrānı şād

[22a]

- 6 Çeşm-i bedden hıfz ede Mevlā vüçüd-ı pākini
‘Ömrünü ol kıurretü’l-‘ayniñ Hudā kılsın ziyād
- 7 Çıkdı iki çeşm-i a‘ dā söyledim tārīhini
Şevk ile dehri müzeyyen eyledi Sulţān Murād

-2-

Müftü-i Esbak Derviş Efendi-zādeniñ Vilādetine Tārīh

Fe‘ ilātün fe‘ ilātün fe‘ ilātün fe‘ ilün

- 1 Ma‘den-i ‘ilm ü hüner cevher-i ‘irfāna maḥal
Zübde-i ehl-i edeb kudve-i erbāb-ı luḡat
- 2 Ya‘nī hem-nām-ı Benī Dervīş Efendī ki anıñ
Zātıdır mecma‘-ı ‘irfān u fütūn u fıṭnat
- 3 Fikr ü endīşesi ta‘līm ü ta‘allüm her ān
‘İlmle meclisi çok kıṭ‘a-ı bāğ-ı cennet
- 4 Şulb-ı pākinden aña bir püser iḥsān etdi
Ḥālīk etsin anı gül-gonca-ı ravż-ı behçet
- 5 Biñde bir düşse sezā böyle dil-ārā tārīh
Muştafâyı kıla Ḥaḡ zīver-i mehle ‘izzet

[22b]

-3-

Tārīh-i Vefāt-ı Ya‘küb Beg

Fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilün

- 1 ‘İbret al ey ṯālib-i dūnyā bu mātem-ḥāneden
Gör bu ma‘ şūma ne ḥayf etdi felek bī-iştibāh
- 2 Bulmamışken gülşen-i ḥüsñü ḥazān-ı tefriḫa
Etdi ḥarmenzār-ı ‘ömrüñ rūzgār āḥir tebāh
- 3 Olduğun fehmi eyleyip dūnyā-yı dūnuñ bī-vefā
Dār-ı fāniden göçüp kıldı beḳāya ‘azm-i rāh
- 4 Çıkdı āh eflāka fevtinden dedim tārīḫini
Mîr Ya‘ ḳūba ola gülzār-ı cennet cāygāh

-4-

Tārīḫ-i Vefāt

Fe‘ ilātün fe‘ ilātün fe‘ ilātün fe‘ ilün

- 1 Çeşm-i ‘ibret ile baḳ zāir-i aşḥāb-ı ḳubūr
Gör bu nā-kāma ne cevri eyledi çarḫ-ı ḥodkām
- 2 Söyledim noḳṭalı ḥarflele bu resme tārīḫ
‘Ayşe Ḥānıma ‘Adn’i ede Ḳayyūm maḳām

[23a]

-Rubā‘ī-

Ḥaḳḳı Paşa Merḥūmuñ Eyālet Mührüne Yazdırılan Rubā‘ī

Yā Rab dilimi levḥa-ı tenvîr eyle
Feyz-i keremiñ ḳalbime taḥrîr eyle
Ser-nāme-i maḳşūdumu ey Bārī Ḥudā
Āşār-ı ‘ināyet ile temhîr eyle

[23b]

MERHŪM MŪMĀ İLEYHİŅ BAZ-I ĀSĀR-I MENSŪRESİ

(1) Öteden berü me'lûf oldugum teveccühât-ı bende-nevâzîleriniñ
 haqq-ı nâ-müstehaqq-ı çâkerânemde (2) bir kıat dahâ tecdîd ü temhîdini
 mübeşşir bu def'a lütfen 'ināyet ü ısrār buyurulmuş (3) olan mübârek ihsân-
 nâme-i rahîmā[ne]leri zîbāyiş-dih-i ekiffe-i ta'zîm ve manṭûḳ-ı mekârim-i (4)
 mevşûḳ-ı sāmîsi cilā-resân-ı dâire-i vicdân ve meşhûd-ı 'abd-i ḳadîm olup
 min-ğayr-ı (5) istiḥḳāḳ bâre-i 'abîdânemde rû-nümûd olan işrâḳât-ı
 şemsiyyetü'l-leme'ât (6) nevâziş ü iltifât-ı veliyü'n-ni'amilerinden hâme-i
 fahr ü mübâhetim hem-ser-i ṭabaḳât-ı gerdûn (7) olduğundan ve haqqımda
 sâbıḳan ve lâhıkan mütevaliyü's-sünûh olan envâ'-ı (8) telettufât-ı merâhim-
 sâzî ve eşnâf-ı te'atṭufât-ı 'âciz-nevâzîleriniñ ifâ-yı (9) vâcibât-ı şükr ü
 maḥmidetinde ne diyeceğimi bilemedigimden hemân cenâb-ı hüdâvend-i (10)
 ğayûr mübârek vücûd-ı lâzımü'l-mevcûd meyâmin menşûrların mede'd-
 duhûr ârāyiş- (11) baḡş-ı dîvân-hâne-i mecd ü übbehet ve 'abîd-i şıdḳ-
 bedîdleri silkinde münselik (12) olan bendegânı temâdî-i 'ömr ve 'âfiyet-i
 rahîmâneleriyle her bâr muḳârin-i meserret eylemek du'âları tekrâr
 kılınmıştır ol bâbda emr ü fermân.

[24a]

(1) Zât-ı 'âlîlerine şübût-yâfte-i cerîde-i vücûd ve nikâşte-i taḡaşşul u
 nümûd olan nüḳûş-ı (2) mütenevvi'atü'l-elvân-ı taḡabb ü tevâdd-ı şehâdet-i
 zamîrîn ile müberhen idüğünden (3) kümeit-i kilik-i sūḡan-ṭırâz o vâdîde tek ü
 tâz ve neşîb ü firâzdan şarf-ı şarîr (4) ü ihtizâz ederek

Her sözüm 'izz-i ḡuzûra sūḡan-ı ḡâş iledir

Haḡ budur saña (5) 'ubûdiyyetim iḡlâş iledir¹²

medlûlünce ṭumṭurâḳ-ı ḡâyîde-i 'âdiye fûrûhişte-i ğuşe-i (6) nisyân
 kılınmıştır. Ḳurṭa-ı sāmî'a-ı iḡtişâşım olan cevâhir-i evşâf-ı cemîleleri (7)
 zîb-i nigîndân-ı cinân olalıdan berü şemâil-i memdûḡa-ı cihân-pesend-i

¹² Fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilün vezni ile yazılmıştır.

‘âlîleriniñ (8) meftûn u şeh-nâme-ẖ‘ânı olduğumu beyāna vesîle-cüyān iken bugünlerde Şerîf (9) Efendi birâderimize meb‘ûş ‘ināyet-nāmeleri hâmişinde nām-ı nā-çizānem lütfen selām-ı (10)sāmîleriyle ārāyış-pezîr-i ibtisām kılıldığı çeşm-güzâr-ı ‘âcizānem oldukça

Mî-tevân (11) çün âb ẖ‘ânden ez-beyāz-ı çeşm-i men
Nâme-i ū rā zi-bes ber-çeşm-i ẖod (12) mālîde-em¹³

meālî bî-ihtiyâr nâz be-güzâr olarak

Peyām-ı luţf kim ol la‘l-i(13)‘anber-bârdan geldi
Nesīm-i cān-fezādır cānib-i dildârdan geldi¹⁴

terānesiyle (14) tehniyet-şî‘âr olduğumun beyānı muhtâc-ı haşv tekrar degildir. Bezmgāh-ı a‘yân-ı haķıķîde (15) müstedrek olan nüķûş-ı şevāhid-i muāneset nigāristān-ı ‘ālem-i mecāzîde (16) şüret-nümā-yı huşûl olmasına eltāf-ı hafîye-i rabbāniyeden tehiyye-i esbāba her zamān (17) dest-berdāste-i bârgāh-ı niyāz olduğum hâlde sâdece selāmlarından olsun (18) hāşıl olan huzûz u müfāharetim şaķîfe-i imkân-ı beyāndan hāric olmakla (19) cā-be-cā mufāveżât-ı sîneleriyle şām-ı ğarîbānem şubh-ı ümîde resîde buyurulmak niyāz-ı maķşûşumdur efendim.

[24b]

(1) Mesned-i mu‘allā-yı şadārat-ı ‘uzmā ārāyış-i vücūd-ı meymenet-nümūd-ı Velîyü’n-na‘māneleriyle mażbūt (2) mînā-serāy-ı ‘ulyā ve mihr-i hümayûn-ı yümn-ārā mübārek rāhe-i feyz-mübāhelerinde (3) eşî‘‘a-efzā buyurulmuş olduğunun i‘lānını şāmil şeref-peymā-yı sāha-ı tekrîm olan (4) tebşîr-nâme-i rāhimāneleri pertev-endāz-ı hāme-i tefhîm ve mantûķ-ı sāmîsi cilā-sāz-ı (5) şühūd-ı ‘abd-ı müstedîmleri oldukça zāt-ı mekārîm-simāt-ı

¹³ Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün vezni ile yazılmış Farsça bir beyittir. Onun mektubunu gözlerime o kadar çok sürdüm [ki o mektub] gözlerimin akından su gibi okunabilir, şeklinde tercüme edilebilir.

¹⁴ Mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün vezni ile yazılmıştır.

‘ālîleriniñ bende-i hāşşu’l-hāş (6) ve çāker-i ‘avdef-i şermende-i şıdk ihtişāşlarından bulunduğum cihetle kāffe-i kārübār (7) ve cemī‘-i umūr-ı hayriyyet- āşārlarında muvaffakiyet mün‘imileri tazarru‘ātı aqdem-i emānî ve efkār-ı (8) ‘abīdānem olduğu hâlde fe-lehü’l-hāmd ve ‘l-minne mihr-i tābān-ı vücūd-ı mes‘ūd-ı ‘ālîleri evc-i (9) a‘lā-yı vekālet-i ‘uzmāda nişîmen-pîrā-yı lem‘ān ve tîr-i du‘ā-yı bendegānem hedef-i (10) hüsni ecānibe resān olmakla çāker-i kemînelerine ‘āid olan fevāid-i mesārr-ı firāvānîñ (11) ta‘rîf ü itrāsı nā-güncā-yı dāire-i beyān idüğünden hemān cenāb-ı hüdāvend-i (12) müste‘ān şevketlü, kerāmetlü, ‘azametlü, ‘adāletlü sebeb-i āsāyiş-i cihān velî-ni‘met-i (13) cihānbān olan zıllu’llāh-ı ‘ālem-penāh pādîşāhımız, efendimiz hāzretleriniñ mübārek vücūd-ı (14) mes‘adet-mevcūd-ı mülükānelerin mükedderāt-ı zamāneden mahfūz u maşūn ve zāt-ı meyāmin- (15)āyāt-ı rahīmānelerin şadr-ı mu‘allā-yı vekāletde āşār-ı muvaffakiyet-i hayriyye merhūn (16) ve vücūd-ı zafer-mev‘ūd-ı şadāret-penāhîlerin miftāh-ı envā‘-ı fütūh u nuşret eylemek (17) da‘avāt-ı mefrūzası zîb-i zebāna müsādaqat-nümūnum olduğunu inbā ve küstāhāne tebrik (18) ü tehniyet-i cāh-ı mu‘allā-yı Velîyü’ni‘mālarınıñ ādābını icrā ve bilhāşşa tahdîş ü teşekkür-i şadāret-i ‘uzmālarına ictirā eyledigim inşa’Allāhu te‘ālā sezāvār-ı imrār-ı nazar

[25a]

(1) ve şāyān-ı nigāh-ı feyz-güsterleri buyuruldukda muhtāc olduğum mahāsin-i (2) teveccühāt-ı ‘aliye ve mekārim-i telettufāt-ı celîleleriniñ üzerimde şübūt u bekāsiyla (3) kûşe-i ser-püş-ı iftiḥār berāber şüreyyā buyurulmak bābında emr-i fermān.

(5) Aḥibbādan Bir Zāta

(6)Çokdur aña derc eyleyecek kışsa-ı hicrān kâtib-i ḥaṭ-nāmemde şaḫın çekme (7) keşîde neşîdesiyle bā-şîve-i cāzibe-i şāhid-i taqdîr taraf-ı vālâlarından leff-i (8) būriyā-yı müfāraḳat edeli her laḥza neşr-i şemāil-i şerîfe ve neşr-i menākıb-ı laṭîfeleriyle (9) tezyîn-i şāḥāyif-ı zebān ve derārî-i medāyih-i ḥaseneleri keşîde-i silk-i beyān kılarak (10) mecbûl oldukları māye-i meḥāsin-i fîtrat ve vāye-i mekārim-i ḥilkāt-ı zātiye vü nesliyeri (11)

iktizâsınca cenâb-ı devlet-meâblarından müşâhede olunan etvâr-ı mekârim ü necâbet ve âşâr-ı (12) dil-nevâzî ve 'inâyet ilâ-âhîrî'l-'ömr ferâmûş olunmaz. Hânedân-ı devletleriniñ ve bilhâşşa (13) zât-ı 'âlîleriniñ meddâh u şeh-nâme-h'ânı olmağdan fâriğ olmayacağım 'aks-endâz-ı (14) âyîne-i hâtır-ı feyz-mezâhirleridir. Bu def'a lûtfen irsâline şarf-ı kirîşme-i mürüvvet (15) buyurulan zübeyde-i mekârim-vetirleri anâmil-zîb-i vürüd ve mezâyâ-yı 'inâyet-ihtivâsı (16) havâle-i kuvve-i sâmi'a ve şühüd olunduğda hâk-ı nâ-müstehâk-ı 'âcizânemde ibrâz buyurulmuş (17) olan hüsni teveccühât-ı nevâziş-âyât-ı hâtır-sâzîleri bendelerin el-hâk müceddiden (18) dil-beste-i silsile-i lutf u mürüvvetleri etmiştir. Huşûşen Mehmed Beg Efendiniñ bâ-hatt-ı hümâyûn-ı (19) mâlikâneleriniñ îfâsıyla 'afv u iqlâk şudûruna dâir olan peyâm-ı ferhunde-

[25b]

(1) irtisâmından nâşî hâşıl olan ifrâ-ı inbisât u neşâtımı ta'rîf edemem. (2) Qarîben sâye-i hümâ-vâye-i şâhânede nâil-i aqşâ-yı mâ-yetemennâ ve 'âric-i minhâc-ı (3) müntehâ ve biri birinizden a'lâ olmañızıñ temennâsı mes'ûl-ı dergâh-ı vâhibü'l-'atâyâ (4) kılındı. Bundan böyle dañi bâ'îş-i tezâyüd-i fehûr ve müverriş-i sermâye-i serûr olacak (5) kerem-nâme-i nâmîleri ile bende-i bîmârlarınıñ vâyedâr-ı menâhic-i iftihâr buyurmaları temennâdır (6) efendim.

(8) Vüzerâdan Bir Zâta

(9) Miyâne-i muhâlaşat-nümâda cilveger-i meydân-ı muhabbet olan semend-i mehâsin-peyvend-i müâlefet-ı (10) mürûr-ı ezmine ile şahrâ-yı hâtır tarafında cünbüş-nümâ-yı şıdk u muhâdenet olmağa vesîle (11) taraşşud eder iken bi-tevfiki'llâhi'l-meliki'l-mecîd zât-ı sûtûde-şîfât-ı âşâfâneleriniñ (12) bi'd-devlet ve'l-iqbâl câh-ı vâlâ-ticâhları tarafına tañrîk-i rikâb-ı 'azîmetleri der-kâr (13) olduğundan te'yîd-i mebânî-i muhâlaşat zîmnında rûsûm-ı dakîka-ı teşyî'i iltizâmen tehzîz-i hâme-i (14) muvâda'aya mübâderet olup ancak nemîka-ı müşâdağat-vesîka-ı çâkeriniñ nehy-i teysîri (15) revâ görölmediginden (tehâdev teħabbû) mâil-i feyzine imtişâlen mevcûdumuz olan (16) esbâbıñ a'lâsından kır u yağız iki re's esb ihdâsı hâtır-berûz-ı (17)

hâlişānemiz olmakla takdīm kılındı. Her çend reküb-ı mekârim-maşhûblarına şâyân (18) değil ise de lütfen halka-bend-i iştbl-ı şevketleri buyurulmak ricâsını mütezammın (19) kâime-i muhâlaşat-râsime terķîmine ibtidâr ve mîr-âhûrumuz Kanber Ağa kullarıyla irsâl u tesyâr kılınmıştır.

[26a]

(1) Ta'ziye

(2) Kâşidān-ı aḥbār-ı mâtem-engîz merḥûm efendimiziñ mäh-ı şebistān-ı hayâtlarınıñ (3) ḥadd-ı muḥāraḳa resīde ve çirk-āb-ı dehr-i denīden dāmen-çide olduğu ḥaber-i cān-süzunu (4) neşr etmekle bende-i mâtem-efkendelerin ğarîk-i baḥrā ḥırrān etmiştir. (İnnā lillāh ve innā (5) ileyhi rāci'ün) āyet-i kerīmesini tezkār ile teskīn-i tāb-ı derūn eylemek şerāyit-i (6) ehl-i imāndan olduğundan (innemā yeveffa's-şābirūn) naşş-ı şerīfiyle (7) itfā-yı nāire-i elem ve (Allāhu yuhibbu's-şābirīn) nāzım-ı münīfiyle itmām-ı ḥüzn ü mâtem eylemek (8) lâzımdır. Merḥûm müşārūn ileyh mevāid-i ravza-ı rıdvān ve 'avāid-i ni'met-i ğufrān ile mütelezziz (9) ü mütena'ım olduğça bākīlerini şihḥatla me'nūs ve ālām u eşkāmıdan maḥrūs buyurması (10) revdine devām olunduğu inşa'Allāhu te'ālā ma'lūm-ı 'ālīleri buyuruldukça bu bende-i nemek-(11)çeşidlerin zümre-i iltimās-künāndan tefrīḳ buyurmamaları niyāzımdır efendim.

(14) Sīvās Vālisi Esbak Hakkı Paşadan Bir Şeyhe

(15) Zāt-ı ḥaḳīḳat-simātlarıyla miyānede yine niṭāḳ-ı eşvāḳ u merbūṭ-ı vişāha-ı vifāḳ olan (16) resm-i ülfet ü igrām ilā-mā-yentehi'l-eyyām nā-pezīrā-yı inḳışām olacağı mişillü (17) sābıḳa-ı ḥuḳūk-ı mümteni'ü'l-'uḳūk-ı müvālātımız daḫi mütevārī-i dīvār-ı ḥalā vü melā olmayacağı (18) bedīhī idüğüne ibtināen eşnā-yı pā-der-rikābda elfāz-ı ḥāyide-i mevḳûfe ile (19) mānend-i ebḥās-ı felsefe zīr ü bālā-güy-ı ıtnābdan ihtiyār-ı icāz olunarak

[26b]

(1) Gelelim ey dil-i şeydā şadede meālinece bu vechle 'arz-ı kumaş-ı bendergāh-ı ihlāşa (2) mübāderet kılınır ki ḳadīmī emekdārlarından Dervīş

Halîl bendeleriyle itâre-i sūy-ı (3) muhlîşi kılanan zübeyde-i hâkîkat-vetîreleri cilveger-i rāḥa-ı ‘izz-i vürūd u metn (4) ve havāşî-i zîbāyîş-i merdümek-i şühūd olup miyân-ı gül-berg-i dil-ārāsında pîçide (5) vü maṭvî olan gül-varaḳ-ı eş’âr-nesaḳ daḥî hilâl-i seḫer-mānde-i şafaḳ gibi (6) pertev-nümā-yı kuvve-i hissiye-i nemaḳ olduğda derûn-ı bîrûnunda leme‘ân eden şāriḳa-ı (7) elfāz-ı rengîn ve bâriḳa-ı me‘ânî-i bihîn hâḳḳā ki tamām maṭbū‘ u dil-nişîn olduğunu (8) şübût-yāfte-i dîvân-ı yakîndir taḫrîrât-ı şerîfelerinde mine’l-maṭla‘ ile’l-maḳṭa kenāra (9) zîb-i tafsîl kılanan rûḫ-ı şürûḫ-ı ta‘bîrât-ı hâkîḳîye mânend-i yûḫ-ı vüzûḫ olmakla (10) inkāra mecāl muḫâldır. Dîvân kâtibimiz Süleymân Efendi bendeleriyle der-i ‘aliyede güzerân (11) eden kelimât-ı şādîkaları efendî-i mûmā ileyhiñ kuvve-i nâṭîkalarıyla mesmū‘umuz olmuş ve (12) mûmā ileyh âstānede taḫrîrât aḫziçün ṭaraf-ı şerîflerine gelmek va‘dini etmiş ise de (13) şûret-i ‘azîmeti ‘aceleye teşâdüf ederek vaḳt bulamamış olduğunu ṭarafımıza (14) i‘tizâr etmiş olup bu def‘aki taḫrîrât-ı münîfelerinde mûnderic olan leṭâyif ü (15) zerâyif esās-ı şevḳ ü müvālâtımıza taḳviye-fermā-yı te’yîd ve tevriye-gūyā-yı teşyîd (16) olduğu ḥâcet-i temhîd degildir. Mûmā ileyh Dervîş Ḥalîlîñ vürûdu mü’net-i seferiye (17) vaḳtine teşâdüf edip muḫibleri hemân bir iki gün zarfında ḥavl u kuvve-i ḫayrû’n- nâşîrîn (18) ile Yergökden hareket manşibımız olan Sîvās cânibine müteveccihen ‘azîmet üzre olduğumun (19) zât-ı kemālânelerine lâyiḳ olmayarak şimdilik üçler ‘aşḳına üç yüz gürüş

[27a]

(1) irsâliyle iktifâ olunmuş ise de inşâ’Allāhu te‘âlā Sîvās’a vüsûlumuzdan (2) soñra mümkün mertebe aḳçeler ve boḫçeler ve şallar mâllar gönderilmek meâlleri (3) melfûf-ı lifāfe-i ḥâṭırımızdır. Sen daḥî evvelki gördüğüm Dervîş bendesiniñ (4) evvelki gördüğün adam olup

Fedâ etmek ḡamı vâlî sürûra bî-vefâlıḳdır (5)

Ḳadîmî âşināsından şadîk-i merd olan geçmez ¹⁵

beyt-i ḫikmet-beyânı mevrid-i (6) istiḫâda münāsib görülmüşdür.

¹⁵ Mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün vezni ile yazılmıştır.

**(9) Havālî-i Şarkîye Ser-‘askeri Esbak Müteveffâ Şâlih Paşadan Vaştân
Hâkimi (10) Hân Maḥmûda Tahrîrât**

(12) Muḳtezâ-yı ḥamiyet-i zâtiye ve lâzıme-i ḡayret-i dîniyeleri üzre ḡarrâ ve cihâd ḥidmet-i celîlesinde (13) bulunmak niyyet-i ḥâlişiyile külliyyetlü ‘asker istişhâben ba‘de’l-‘îd Van muḥâfızı sa‘âdetlü İshâk (14) Paşaya mülâkî olacağıñızın ifâdesini şâmil paşa-yı mûmâ ileyhe olan tahrîrâtları (15) manzurumuz olarak ol vechle keyfiyet-i ma‘lûmumuz olmuştur. Cenâb-ı sa‘âdetleri aḡrân (16) u emşâlleri meyânında şalâbet-i dîniye ile mümtâz ve ḥamiyet-i fitriye ve ḡayret-i İslâmiye ile (17) hem-tâları beyinde ser-firâz olduklarından cümleden ziyâde ḥaḳḳıñızda ḥubb-ı tâm (17) ve tevellâ-yı mâlâ-kelâm peyveste-i şübût u devâm olduğunu i‘lân u ifhâm için (19) bu def‘a tarafımızdan cenâb-ı ḥamiyetlerine olmak üzre bir yaḳa semmûr kürk ile bir ḳabza

[27b]

(1)şimşîr-i düşmen-tedmir ba‘ş u tesyîr ḳılınmış olmakla inşa’Allâhu te‘âlâ kürk-i mevşülü (2) pûşîde-i düş-ı ḥamiyet ve şimşîr-i mersûlu bend-i meyân-ı ḡayret edip uğur-ı dîn (3) ü devlet-i ebed-ḳarînde cân-sipârâne ḥareketlerinden sâye-i ḥümâ-vâye-i pâdişâhîde (4) niçe niçe ‘atâyâ-yı celîle ve gûn-â-gûn nevâziş ü ‘inâyât-ı ‘aliyeye mazḥar olacakları (5) mûnhâ-i zimmet-i himmet idüğünden hemân te‘ahhüdleri üzre külliyyetlü gûzîde ‘asker (6) istişhâbıyla Van muḥâfızı tarafına serî‘an lühûḳa mübâderet ve Bâyezîd Ḳal‘asında cüz‘î (7) düşmen ḳalmış olduğundan paşa-yı mûmâ ileyh ile bi’l-müşâvere ḳal‘a-ı mezbûre üzerine (8) ‘azîmet ve bâ-‘avn u ‘inâyet-i cenâb-ı ḥayrû’n-nâşîrîn ittifâḳ-ı derûn ve ittihâd-ı ḳulûb (9) ile ḡayret ü iḳdâm olunarak ḳal‘a-ı mezkûreniñ eyâdî-i a‘dâdan nez‘ ü (10) istirdâdiyle dünyevî ve uhrevî nâil-i mûḳâfât-ı celîle olmakla müsâra‘at eylemeleri (11) me’mûl-ı muḥibbânemizdir.

(14) Hâlid Ağa Hakkında Mülâtefet-nâme

(15) Hâlid Ağanın na'leynden düşüp kıcı çıktığını beyân etmişsiñiz 'ilacı sehl olan (16) 'ârıza mûcib-i keder olmayacağından kıcı çıkmış ise başı sağ olsun şer-i nebke (17) isti' māl buyursunlar mahalline dâhil olacağını ifade eylesiz kaldı ki mûmâ ileyhiñ (18) başka vâdide refitârından 'ameli ayağına tolaşmakla başına bu hâdeş 'arız olduğunda (19) iştibâh yokdur. Ancak na'leynden düşmesi mef'ulün altdan sükûtuyla kıcı işkeste

[28a]

(1) olmasına mu'âdil olacağından bu bâbda şakal başa şadaka meşeliyle müteselli olsun. (2) Ağa-yı mûmâ ileyh şimdi ne 'âlemde olduğunu tasavvuren ma'lûm olarak hikâye şüretinde beyânı (3) icâb etmiştir. Henüz çâr-pâ olmamış ise gâlibâ leylen câdır kurup dibinde yatmak (4) ve nehâren file binip şunda bunda çapdırmak ve yahûd ya semerci şeyhliği münâsebetiyle (5) günde bir kere 'ale's-şabâh kâr-hâneye varmak ve gün-â-gün nakşlar başdırmak ve ba' dehu (6) dükkânları gezip kalıb ve âlet vesâir yarağları eline alıp yoklamak ve benûsunda (7) çalkamak ve Yalâklıda dâl yarağ gavurları arayarak şalkım şaçak yalaqlamak (8) dârü'l-kade selhâne ve kaşşârcılar dükkânlarında küplere baş şokmak ve ba' dehu (9) aḥşama qarîb yine kâr-hâneye girip çıkmak ve nihâyetinde mu'tâdı olan câdırı kurmak (10) gibi hîdemât ile meşgûl idüğü terâc-ı 'uburânesinden müteḥayyeldir. Kül yevm bu hîdmetleri (11) görmek mûmâ ileyhden başkasınıñ kârı olmayıp hemân kendisiniñ boyuna biçilmiş (12) püstîn-i bâz-güne-şifât bir kabâ-yı sezâdır. Huşûsuyla bahâr gelmiş ve emârât-ı zevk ü şafâ (13) nümâyân olmuş idüğünden takâzâ-yı meşrebi iktizâsınca gâh şakķü'l-'acûze dikinde ve gâh (14) mağâra dibinde ve ba' zen kumâr-hâne ve cā-be-cā hıyârlıkda ve ekseriyâ Şimas ve Minas (15) ve Topal Tumu bağçelerinde ifrât-ı zevk ile şevkinden kelle-germ ve bî-ihtiyâr olduğca (16) ve 'Âcem Gölüne talup çıktıkça tathîr-i beden fikriyle çay kenarında yüzünü ve gözünü taşâ (17) kuma sürmekden hâlî olmayacağını mü'tâlâ' aya qarîbdir. Zîrâ sâbıkda kuṭurbil-nişin iken (18) bir def'a Hayrâncık taşâ qarîb olan gâdir-i nâ-temyiziñ kenârında teferrüc-künân (19) birkaç nisvân-ı mechûletü'l-beyân ile hem-nişin olduğu hâlde şifât kıla

[28b]

(1) menfa‘at ümîdiyle üstüḥān-pāre-i -nā-pākdan sāḥte ağızlıklılı köhne Mardinkāri (2) lüle taḳılı müsta‘mel kılıf çubukda tütün içdigini görenler rivāyet etmişlerdi. Zıkr (3) olunan maḥallerde bu aralık āb-ı nāb ve ilik gibi kebāb ve muvāfiḳ aḥbābīn zevḳi inkār (4) olunmaz. Şehir bağçelerinde olmaz ise ḳarye-i şarābı ve ḳarabaş olsun her ḳanḡısında murad (5) etse çayırda çadırla ārām ve bi‘l-far‘ çadır bulunmaz ise ḥayme-i ḥarāver ki Türkçesi (6) Çingāne çadırı demekden ‘ibāret olan çār sütünlu ḥargehde ḳıyām ile dört (7) üzerine şafā-yı tām edeceği ḥālet-i sābıḳasına ḳıyāsen ifrāt-ı beyān u erḳām degildir. (8) İstimā‘ıma göre bu aralık şi‘r ü inşāya daḡi heveskār olmuş imiş vāḳı‘ ise (9) “Pek inceldiñ Fülānım” meşeline mā-şadaḳ düşmüşdür. Lākin Hadīdī merḥūm olduysa da (10) hele yerini boş bırakmayıp Ḥālid Ağayı rūḥānī maḳāmına eyledi. Merḥūm-ı merḳūm (11) libās-ı hünermen ‘ārī iken Ḥālid Ağa yine beni İsrāil ḥaṭṭı gibi bir bāzū ile (12) ḥālidānlu ıştılāḥī mişillü elfāz-ı bī-ma‘nā vü maḳāl-ı bilā-meāl olduḡça muvaffaḳdır. (13) Meşelā ṭabī‘at-ı ma‘kūsesi iḳtizāsınca evzān-ı saḳīme ve ‘ibārāt-ı nā-müstaḳīm ile ālūde ve (14) gūyā ḥıss-ı ḥāşākden tūde-ber-tūde her masra‘ı kīr-i ḥarūn-nūmūde bir taḳım (15) elfāz-ı nā-dürüst ve mühmelātı yek digere peyveste eylediḡi şūretde nehḳ-i ālāḡ (16) ve yahūd kāḡ kāḡ-ı zāḡ meşābesinde sāmi‘ini dil-ḥırāş edecek aḳvāl-ı (17) ḳaval-minvāl olacaḡı sencīde-i mīzān-ı tefekkürümüzdür. İḥtimāldir ya söz ile (18) ba‘z-ı ta‘bīrāt-müsta‘meleyi hey‘et-i insicāma rabṭ ile ṭabī‘at-ı süfliyesi üzre (19) ‘āciz oldum. Zaza oḡlanına bī bī demeden Ḥālidā gördükçe dedim

[29a]

(1) gerü varayınız veyā beyt mekr ü hetk-i meāline daḡi muḳārin olmayacaḡı āşıkārdır. (2) Cabākçūr’da taḥşīl ü ta‘āllüm etmiş olduḡu Zaza lisānı ki ta‘līlen zuzu demek (3) olan ḥurūfu isti‘māl ve ḡāḥ İstanbul’da hemlikāşı görülen ‘acemine müddetü’l-‘ömr şāne-zede olmayan rīş-i nā-hemvārını gördükçe ḳişi sen o ḳişisin maḳāmında yüzüne (5) ḳarşu tu tu deyü kendüsüne işāret eyledikçe min-vechin Fārisī lisānını daḡi öğretmiş (6) gibi fehmi olunur. Hele bu zebānları ta‘allümünde ye’s yokdur. Ancaḡ kendüsüne mevrīd-i (7) ḥitābda olmak üzere evvelden öğrendiḡi zebān-ı āḡer ki zāhiren

harf-i evveliñ (8) hâzından kitâbet ve bâtınen lisân-ı dîrîn demekden 'ibâret olmakla bilmem cenâbı o bâbda (9) nedir der. İtmâm-ı kelâmda bu lafz-ı mükerrer vâkı' olmakla zımnî ve 'alenen ya' nî lafzen (10) ve ma'nen Hâlid Ağânın kâr-şinâslığı dü-bâlâ idüğü zâhir olmuş, ba'd-ez-in (11) hatm-i kelâm icâb etmiş ise de bu tahtırımı istima' ettiği hâlde medlûlunca (12) hubbâna lağab bir şahş-ı bed-encâma peyrev olacağında şübhe yokdur. Lâkin (men sâk razî) (13) ma'nâsı ehline ma'lûm olduğundan her nedir derse desin meâliyle tekmîl-i maqâl (14) kılınmışdır.

(15) Mübârek zat-ı me'âlî-şifât-ı devletleri mevrîd-i meyâmin-i ilâhîye ve mevzûn-ı envâr-ı nâ-mütenâhîye (16) olduğu meşrîk-ı envâr-ı kerâmet olan hüsn-i enzâr-ı feyz-i âşâr-ı hilâfet-penâhîde (17) manzûr buyurulmağdan nâşî bu âvân-ı nuşret-nişânda sânihât-ı sîne-i cenâb-ı (18) tâcdârîden Diyârbekir ve Rağka eyâletleri telâkî-i 'uhde-i 'aleyhleriyle maqrûn-ı kıran-ı sa'deyn olduğunun levâmî'ü'n-nûr-u aḥbâr-ı sevâtı' u'z-zuhûru cümleye ve ḥuşûşuyla

[29b]

(1) 'abd-i kemînelerine işrâb-ı şehd-âbe-i sürûr u ḥuzûz ederek âheng-i gül-bânk-ı du'â-yı (2) 'ömr ü ikbâlleri beyân u melfûz kılınmış ve bilḥâşşa şeref-i incâh-ı veliyü'n-na'âmânelerinin (3) edâ-yı farîza-ı mübârek-bâdı ve tehniyesi zımnında şerḥ-i zaraat-nâme-i 'ubûdiyete cesâret (4) olunmuş olduğunu inşa'Allahu te'âlâ şâyân-ı ihâle-i feyz-i nazar ve çesbân-ı lemâhe-i (5) mekârim-güsterleri buyurulduğda ḥaqq-ı 'âcizânemde ümîdvâr olduğum teveccühât-ı (6) 'aliyelerinin istikrârıyla küşe-i ser-püş-ı mufaḥaretim peyveste-i sipîhr-i devvâr buyurulmağ (7) bâbında.

(10) Aḥibbâsından Bir Zâta

(11) Cûy-bâr-ı çemen-zâr-ı ḥullet ü şafâ olan bâğçe-i süy-ı dil-cû-yı vefâ-bûylarına nişâr-ı şebnem-i (12) şevk ü ḡarâm u îsâr-ı nem nem-i velâmışdâk-ı selâm-ı tamm-ı tamâmında beyân-ı muḥliş-i mâ-lâ- (13) kelâmlarıdır ki peyâm-ı dil-ârâm-ı 'âfiyetlerine ḡuşdâr-ı intizâr iken selsâl-ı selîkâ-ı (14) selîselerinden seyelan eden zülâl-ı selâset-meâl-i me'ânî-i âb-dâr-ı âşâr kîlki- (15) debîr-i ḡalaṭ tedbîr ile perdâhte olan nüvişte-i ḥaḳâyık şi'ârîleri vâsıl-ı

dest-i (16) ihlâş ve sımt-ı saķat u maķarmaķ hattından imrâr-ı nazarla ķahhârî-i hâviyesi (17) muhavvel-i istiqlâc-ı zihn-i muşâdaķat ihtişâş olduķda ser-â-pâ mecânîsî (18) memdûh u mefzûh olduķunu eşer-i imlâ-yı mebânîsî başdan kıça maķbûh (19) göründüğünden cesed-i nâ-dâna hûlûl etmiş rûh veyahûd-ı sehâb-ı tûrede ķalmış

[30a]

(1) yûh gibi ma' nâsı meftûh ve elfâzı nâ-mevzûh olup (tebbet yedâ kâtib) beyt-i (2) meşhûru şûret-nümâ-yı levh u sûtûh olmuşdur. Evvelâ raķam-ı ķalem-i kâtib-i nâ-dürüst (3) ü saķat-nüvîsden ser-zede olan has u hâşâķ lafz-ı (sebzevâtîñ) (4) müfredinde fetħa maķâmına işbât olunagelen harf-ı hâ cem' -i ğalaţında daħî (5) gösterilmiş ise de bunun 'inde'l-cem' işbâtı ğalaţ-ı harf olduķunu ve kezâlik (6) (büstân) terkîb-i şahîhî sükût-ı vâv ile bostân yazılmış olup bunun daħî (7) 'aslı ķoku maħalli demek olan bûy-standan muħaffef büstân yazılmaķ (8) icâb ederken ķosķoca bir vâv-ı 'azîmîñ hażfına 'illet bulunamayarak pederleriniñ (9) câ-yı meşhûruna mesleginden nâşî terkinde edebe ri'âyet eylediği aňlaşıldığı (10) cihetle şü iki kelimeniñ beyân u işhâdıyla eşer-i imlâsınıñ saķatı işbât kılınmış (11) ve sâirleriniñ aħvâlî ve ķis 'alâ hâzâ, ķaźiyesine havâle olunmuşdur. Be hey mübârek (12) müderris oldum deyü şîhhati ta'allüme heves etmeyerek dün mektebe varmış bugün (13) üstâd olayın der. Der gibi ğalaţ yazmaķdan ise Ķudsî Efendîniñ ķavli üzere (14) metrîse varıp şahîh yazmaķ daħî ra' nâ degil midir? Metrîs lafzınıñ ma' nâsını (15) Yûsuf Efendi çokdan bilmeñ gerek zîrâ üdebâyâ intisâbı ķadîmdir. 'İnâyetlü efendim vârid olan taħrîrât-ı mergûbelerinden ziyâde maħzûziyet zuhûruyla bir taķım (17) zaraķet yazıyla düşmekden me' fûd bu laţife zikriniñ başını Yûsuf Efendîye (18) doķundurmaķdır. Yoħsa bu maķûle tatvîl-i inşâ hâşâ cenâb-ı şerîfenize (19) 'arz-ı ma' lûmât demek olmayıp işte daħî kim ķaldı menem diğerk nîst da' vâsıyla

[30b]

(1) beş iştilâhât-ı nâ-be-mahal ve ĥod-be-ĥod ne-dâneste aķrânıyla îrâs-ı baħş u havîl (2) edenlere sözüm aña meşelini işbâtdan kinâyet olmaķmış. Her ĥâlde efendî-i mûmâ ileyhiñ (3) fenn-i taķlîdde mahâret-i kâmileşi olduğı mişillü

‘ilm-i kitâbetde daḥi muḳallid (4) olduğuma inkâr olunmaz. Ricâ ederim şu iş‘ârâtımdan ḥâtır-ı ‘ârifâneñize (5) iğbirâr ḥâsıl olmasın. Ḥudâ bilir ki merâmım Yûsuf Efendîye laṭîfedir. Cenâb-ı (6) şerîfeñize müdâhene etmem zihn-i pâkiñiz derrâk ve müstakîm ve menba‘-ı ṭab‘-ı tâbnâkiñiz (7) şahîḥ ü selîm olduğunu herkes teslîmdir. Hemân tekye-i feyz ü şafâda muḳîm (8) ve ḥânḳâh-ı şavn-ı Ḥudâda müstedîm olmañızıñ du‘âsı tetmîm ile nâme-i muḥâleşet (9) teraḳḳîm kılındı.

(12) Bu Daḥi

(13) Meşîḥatlı Ḥacî Şeyḥ Aḥmed Efendi ile itâre buyurulan zübeyde-i ma‘ârif-vitreleri (14) reh-bin-i dest-i i‘zâz ve meâl-i ferḥat iştimalı bâşıra-ı idâreke cilâ-sâz (15) olmuş ve muḳaddem vârid olan nemîḳa-ı ma‘ârif berikâlarıñıñ nâmıḳına îrâd olunan (16) ba‘z-ı maḳâlden ḥâtır-ı şerîflerine ğubâr-ı ta‘rîz-i ‘arîzası gelmesi ḥasebiyle bu (17) def‘a vârid olan belâğat-nâmelerinde ta‘avvüzâne ba‘z zemîn beş olunmuş ise de (18) muḳaddimen serd olunan sözler mücerred Yûsuf Efendîye laṭife-ğüne dokunmakdan (19) ‘ibâret olduğu ol vaḳit daḥi temhîd ve meẓamîn-i i‘tizâr te‘kîd kılınmışdı.

[31a]

(1) Ḥudâ bilir ki cenâb-ı şerîfiñize îḥâm ve telmîḥ ve tevriye ve kinâye ve îzâḥ ve ta‘miyye dâir (2) bir şey şaḥîfe-i ḥâtıra ḥuṭûr etmemişdir. ‘İrfân-ı tâmmiñıza ḳalem şâhid iken kâtîpçe (3) yazılan zarâfete binâen tersîl-i mürâselâtdan ihtirâza zehâb ḥaḳḳımda sū‘-i zannıñızı (4) işrâb eder olduğundan işte burasını size ḥelâl etmeyeceğim gelir ise de (5) ‘ârifâne teemmül ile bu daḥi bir nev‘ nezâkete ḥaml olunarak bendeñiz ḥüsn-i zan (6) meslegine zehaben filcümle tesliye-i ḥâtır etmekde olduğumuñ ifâdesiyle isti‘lâm-ı (7) ṭab‘-ı kemâlâneleri zımnında ve dâd-nâme-i senâverî taḥrîr ü irsâl olunmuşdur. İnşa‘Allâhu (8) te‘âlâ lede‘l-vuşûl şavn-ı ḥulûşḳarları tevciḥât-ı şamîmiyelerinden zühûl müñnâ vü (9) mes‘ûldür.

(11) Merhûm Mûmâ İleyhiñ Diyârbekrî Kirmânî-zâde (12) Dervîş Efendiye
Tahrîrâtı

(14) Bu țarafa vürüdumuzdan berü cenâb-ı şerîflerine birkaç ‘arîz ü ‘amîķ irsâl (15) ü ithâf-ı tahrîrât ü selâm ve sûâl-ı hâtırlarına dâir iblâğ-ı kelâm olunmuş ise de (16) cevâbınıñ ‘adem-i zühûrundan nâşî hâtıra sünûh eden mübhem ma‘naların îcâb eden (17)cevâbları yine tarafımızdan tedârik olunmuşdur. Ez-cümle tâzeden tâze zevķ edecek (18) bir takım nâzik ü nâzenîn aħbâb tedârik etmiş olacağımızdan bizim gibi yârân-ı kâdimeyi (19) ferâmûş eylemeñiz her ne kadar meşreb-i zamâneye muvâfaķatıñızdan neş’et eden evzâ‘ ise de

[31b]

(1) bu etvârıñızın birisini vefâsızlığa temâyül gibi olmakla hele mişvâr-ı sâbıkıñız tamâmıyla (2) mücrimimizdir. Lâkin birkaç senelerden berü taşralarda bulunduğumuzdan ve cenâbıñızla (3) faķať geçen sene Diyârbekir’de câ-be-câ vukû‘a gelen mülâķâtımız birbirine iltiyâm olunsa (4) bir gün kadar ancak olabileceğinden oturacak müddetde etvâr-ı lâhikañıza (5) pek de vükûf hâşıl olamadı. Eger size bî-vefâ demiş olsam kâdimden berü (6) zâtıñızla vefâ beyninde şâbit olan cihet-i vahdet cevher gibi hâķîķaten mütesâťi‘ iken (7) inķilâb-ı zamâne münâsebetiyle vefâsızlık ‘arazını size isnâd hûkm-i mecâzî (8) kabîlinden olmayan bu fazihasının buťlânı işbât olunduķda şübût-ı bahşı emr-i zihni kıyâsda muťabâķat veyâ müşâreket (10) hâşıl olacağı ma‘lûmuñuzdur. Ancak zât-ı şerîfleri hâme-i hîlķat-i nâzikâneñiz (11) üzere suğrâ ve kübrâñızı ülfet-ı şâhid-i meķâdir-şinâsdan hâlî etmeyerek (12) hengâm-ı muşâhabetde bâküre-i mîve-i muħabbet olan turunc-ı pür-ğunc-ı ğabğabı nâzende-i (13) dest-i hayâl etdikçe muħarrik-i ‘urûķ-ı tabi‘at ve müdrîk-i kavvâm-ı hîlķatıñız olan (14) bûy-ı gîsü-yı dil-cü daħî bir taraftan dūd-engîz-i buhûrdân-ı meşâmm olduķu (15) hâlde post-nişin-i zâviye-i kazañız olan ‘aķl-ı bî-vefâñız size eski (16) aħbâbları istidrâke maħal bırakmayacağı meczûm olup bu hâşiyet var ise (17) ‘aķlıñızın hareketinden neş’et etmekle bu bâbda ma‘zûr olduğunuza fikr-i (18) şavâb-endişemiz şehâdet etmiş ise de muķtezâ-yı vüşûķ-ı hûķûķ bu müdde‘âyı (19) daħî cerħ ü ta‘dîle nice es’ile vü ecvibe ve birkaç vecihle emşile vü aķyise

[32a]

(1) istiḥzârını îcâb etmişken siziñle ‘aqlıñızıñ beynini qarışdırmak cem‘-i kaẓâ (2) bahşini etmek veyahüd vücūd-ı ‘ankâ ve zât-ı kimyâyı taḥkîk eylemek kadar mümteni‘ (3) keyfiyet olduğundan bu kaẓiyede selb-i maḳâl enseb görülmüşdür. Zîrâ işbât-ı ‘aqlıñıza (4) istidrâk-ı meâl size üstâd emr-i ma‘düm-ı iḳbâl ve dil-dâdeñize îrâd-ı nâ-becâ-yı (5) gonc u delâl filḥaḳîka taḥrîk-i endâm-ı zıll-ı ḥayâl etmek mişillü muḥâl-ender-muḥâl olduğu (6) bertaraf-sâz-ı kıl ü ḳâldır ya‘nî ḥaḳḳıñızda serd-i ma‘nâ-yı ḥired pây-ı mâr ve sāye-i (7) menârı işbâta ḥarf-i iḳtidâr kadar müşkil ü müte‘azzir idüğü emr-i bâriz ve kedü-yı (8) zemistân-dîde gibi efsürde olan şıfat-ı ser-i bî-efseriñizden söz açmak (9) ḥalâ melâ mâddesi gibi da‘vâ-yı bî-‘aşl u esâsı beyân ü işbâta çalışmak ‘inde‘l-‘uḳalâ (10) ğayr-ı câiz olduğundan bu bâbda cevâbıñıza sükût ihtiyâr olunmuşdur. (11) Hele fe li‘llahi‘l-ḥamd ve‘l-minne hezâr intizârdan soñra bir şukḳa-i belîğañızıñ vüṣûluyla bâliğ-i (12) nişâb-ı sürûr olmuşdur. Leff-i zarâfetden lede‘l-istikrâ istirkâḳ-ı meâl zımnında (13) tercümân-ı müṭâlâ‘aya tercüme etdirilerek kemâl-ı neşâtımızdan ḥâme-i maḥşûşe-i kâtibânemiz (14) üzre bu bâbda mecrâ-yı kalem-den ba‘z-ı me‘ânî-i zarâfet-i iltibâs ihtiyârsız (15) şudûr etmekle “tekellûf nîst der- güftâr rind-i lâ-übâlî-râ” mışra‘-ı meşhûruna (16) kıyâsen sâhil-i ğadîr-ı ḥâtırınız hâr u ḥas-ı iğbirârdan şura be-zâr-ı infî‘âl (17) ü ekdâr olmasını iltimâs ederim. Meşelâ taḥrîrâtıñızıñ âşâr-ı destiñiz olmadığımı yemîn (18) etsem ḥâniş olmayacağım mişillü âlâyiş-i ḥaşvden vârestece olan (19) sebûk ta‘bîrâtı daḥi sizin selîkañızdan ser-zede veyahud tevriye-i giyâh-ı elfâza

[32b]

(1) ve me‘ânî-i ḥazrâdan kavâfisini daḥi peyveste-i ‘arîke-i rekîkeñizle deste deste olduğuna (2) taḥşîl-i yakîn edemedim. Ancaḳ nev‘ummâ naḳş-ı ḥaṭṭ-ı maḳarmaṭî müsta‘mel idüğüne (3) hem-vârî-i şufûf-ı suṭûru delâlet eyledikde maḥdûmuñuz Aḥmed ‘Ârif Efendînin (4) âşâr-ı kâlemi olmaḳ istidlâl olunmuş olduğundan şukḳa-i mezkûreyi vâdî-i (5) taḳrîz-bâ-ta‘rîzde bir miḳdâr daḥi taḥşiye-i zemîn ve tevriye-i mazâmîn iḳtiẓa (6) eder ise de Aḥmed Efendî birâderimizîñ ḥâtırana ri‘âyeten şarf-ı nazar olunmuşdur. (7) Muḥlişiniz maḥşûşen cenâbıñıza taḥrîr-i evrâḳ için âmâde-i yerâḳ-ı iştîyâḳ (8) ederek

evşâf-ı zarîfâne ve meşreb-i nâzikâne vü rindâneñiz taḥayyül olunduḡça (9) kuvve-i mäsike-i endişemiz şaḥîfe-i sefid-gün üzre ḥâme-i ḥayâl-i istiṭâ‘at (10) ile bu nev nesic-i müzcât-ı bizâ‘atı perdâḡte-i âlet eyledi. Şu taḥrîrâtımı (11) vesîle-i infî‘âl eder iseñiz işte henüz bî-vefâlıḡı işbât etmiş olursuñuz. (12) Cenâbıñız meyân-ı meydân-ı vefâda taş dikmiş ve taḥrîrât-ı endâm ile nâil-i nîk-nâmî(13) olmuş zevâtdan iken bu vecihle yüz çevirmeyi tedârik eylemiş olduḡuñuz (14) tâze dostlarıñız daḡı sizden me‘mül etmezler. ‘Aksine ya‘nî tersine zehâb (15) ile bizden munḡazıb olmamañız için bu mübhem tevcḡhimi bir mikdâr tafşîl ile (16) tevsî-i maḡal iktizâ eylemiştir. Taḡâza-yı meşreb-i ‘ubürâneñizle merkez-i vefâkârî (17) ve ḡafâdârîde hemvâre-i neşîmen-i tırâz-ı istikrâr olmañız taleb ma‘nâsına olan (18) elif, sin ‘ilâvesiyle bilḡuşuş ve kerrât ü merrât ‘ibâresiyle bil‘umüm (19) mütemennâdır ricâ ederim ki şu taḥrîrâtımı dîde-i inşâf ile bi-‘ibâretihâ mülâḡaza

[33a]

(1) buyurasız egerçi vehle-i ūlâda meâlini ḡable‘l-istiṭlâ‘ kânûn-ı tab‘ıñız lehîb-efrûz-ı (2) infî‘âl u ḡaḡab olacaḡı melḡûz ise de tekrîr-i tertîl ile merâret-i iḡbirârıñız (3) mübeddil-i ḡalâvet ü zevḡ ve ta‘lîḡ-i a‘nâḡ-ı evşâfıñız kılanan derârî-i ta‘bîrât (4) size mâye-i mübâḡat ü şevḡ olacaḡına seng-i inḡiṭâṭ menzilesinde olan vuḡûfuñuzuñ (5) ḡuşûlu me‘mül olduḡundan murad-ı şâ‘irî ḡable‘l-istidrâk ‘öşren fî ‘öşr olan (6) ḡaḡḡımızda pâk ü nâ-pâk her ne söyler iseñiz o da‘vâdan tebrîe-i zimmetiñiz ârzûsuyla (7) mücerred ḡaşd-ı mübâlaḡa vü ma‘nâ-yı istiḡrâḡı ilticâdan kinâye vecihle istibrâ ederiz. (8) Bu şaḡamızıñ muḡâvî-i ḡâviyesine tamâmıyla taḡşîl-i vüḡûf ve istidlâle muvaffaḡ (9) olmañız mücrîmiz olan zihniñize ḡöre muḡal olmakla Dervîş Efendi Ḥazretlerine bi‘l-irâe (10) müşkilât ü şübehâtıñızıñ ḡalline taḡşîl-i yûsr ve sühûlet buyurasız ve illâ senâverleri (11) ol ṡarafa geldigimde size ârâyış-i dîbâce-i fahr-unvân ve zîver-i kütüb-ḡâne-i erbâb-ı (12) ‘irfân olmak için birḡaç cüz‘den ‘ibâret şerḡ ile tavzîḡ-i merâm (13) edeceğimiz emr-i mâ-lâ-keîâmdır. Bir müddetden berü size mektûb göndermedigimden (14) kemâl-i iştiyâḡımdan taḡrîr-i nemḡaya şürû‘ olunduḡda şu birḡaç satır ḡaḡḡıñızda beyânı (15) vâḡı‘ kelimât der-ḡâṡır olduḡundan ḡazâ-yı mâfât menzilesinde (16) tafaşşulu müeddî olmuşdur. Kerem edip gücenmeyip cevâp olarak

dehānıñızdan (17) raṭb ü yābis her ne şudūr eder ise rāzīyim. Hemān bir kāğıd taḥrīr ile teskīn-i ḥarāret buyurmaları mercūdur.

[33b]

Ma' lūmdur benim sūḥanım maḥlaş istemez
Farḳ eyler ānı şehrimiziñ nükte-dānları¹⁶

Sāye-i ma' ārif-vāye-i cenāb-ı mülūkānede işbu menşūre vü manzūme
Diyārbekir maṭba'asında tab' u temşīl kılınmıştır.
Fī 25 Zi'l-ḳa' de Sene 290

¹⁶ Lale Devri şairi Nedim'e ait meşhur bir beyittir. Nedim, bir gazelin son beyti olmasına rağmen bu beyitte üslubundan dolayı şiirlerinin tanınacağını ifade ederek mahlas kullanmamıştır.

SÖZLÜKÇE

A

āb-dār: Sulu, hoş, parlak.
a‘dā: Düşmanlar.
āgaz: Hücum, hamle.
aḥcār: Taşlar.
aḥter: Yıldız, talih, şans, baht.
āl: Aldatma, tuzak, hile, düzen.
ālāyiş: Bulaşık, gösteriş.
āmāl: Emeller, istekler.
āmīziş: Ülfet, yakınlık, ünsiyet,
‘arākṇāk: Terli, ter içinde kalmış.
ārām-maḥal: Yerleşme mahalli.
‘arāk-rīz: Ter döken, içki döken.
‘ar‘ar: Ardiç ağacı.
ārāyiş: Süs, zinet
‘arız: Yanak.
‘ārīz-ı tābende: Parıldayan, ışıyan
yüz, **‘ārī:** Soyutlanmış, uzak.
‘āric: Uruç eden.
‘arīz ü ‘amīk: Geniş ve derin.
āstāne: Eşik, başkent.
āşūb: Kargaşa.
‘aṭā: İhsan, bağış.
‘aṭāyā: İhsanlar.
‘avāid: Gelirler.
āvān: Çag.
āzīne: Bayram günü veya cuma
günü.

B

ba‘d-ez-in: Bundan sonra.
bādiye: Çöl, ova, sahra.
bāk: Korku, endişe.
bāriḳa: Şimşek, parıltı.
bāşıra: Görme duyusu.
ba‘ş u tesyīr: Gönderme.
bāz-gūne: Uğursuz.
bedīd: Meşhur
bedīhī: Açık.
bedr: Dolunay.
behçet: Sevinç, neşe, güzellik.
bende-nevāzī: İyilikte bulunan
beng: Esrar, tohum, çitlembik.
benī: Oğulları.
benū: Oğullar.
berr: Toprak, yer, zemin, kara.
berr-i Ya‘kūb: Yakup’un toprağı,
mezarı.
bes: Yeter.
bevḥ: Zahir, açık, aşikar,
meydanda.
bī-cā: Yersiz, gereksiz.
bī-dād: Adaletsizlik, zulüm.
bī-emān: Acımasız.
bihīn: En iyi, seçkin.
bī-hūşī: Sarhoşluk, mestlik.
bi-‘ibārethā: İbaresine ibaresine.
bī-‘imād: Direksiz, sütunsuz.
bī-niyāzī: İhtiyaçsızlık, zenginlik.
bīşe: Meşelik, orman.
bīve: Dul kadın.
buṭlān: Boşluk, anlamsızlık, yalan.
būyā: Güzel kokulu, muattar.

büzîne: Maymun.

bü'l-heves: Hevesi çabuk geçen, maymun iştahlı.

bünüvvet: Bin.den, evlatlık, oğulluk.

C

cabākçūr: Bingöl.

cādū: Büyücü, cadı.

cā-neşîn: Varis, veliaht.

cebhe: Alın, yüz.

cedvāre: Safran, karanfil.

cefā-pîşe: Cefa vermeyi meslek, huy edinen.

cerḥ ü ta'dîl: Çürütme ve değiştirme.

cihānbān: Cihangir, hükümdar.

cünbüş: Hareket, zevk, eğlence.

Ç

çāh-ı zeḳan: Çene çukuru.

çāk: Yırtık, yırtmaç, dekolte.

çākerāne: Kul, köle gibi olma.

çālāk: Hareketli, kıvrak.

çemān: Fr. çemiden fiilinden, salınan.

çeşmesār: Kaynak, memba, çok çeşmenin bulunduğu yer.

çerāğāñ olmak: Aydınlanmak, donanmak.

çîn-i cebîn: Alın kırıtırma.

çirk-āb: Pis su.

çün: Nasıl, nice, çünkü, gibi.

D

dāl: m. İki büklüm, dal harfi gibi.

dām: Tuzak.

dāv: Dava, mahkeme salonu.

dā'vāt: Dualar

dāver: Hakim, hükümdar.

dek: Hile.

delāl: Cilve, naz, işve.

delîl: Mürşid, rahnüma.

dem-bestegān: Nefesi bağlanmış, soluğu kesilmiş, suskun, ebkem.

denāet: Alçaklık, aşağılık.

der: Kapı.

derārî: Dürr.den, parlak yıldızlar, renkli şeyler.

der-kār: Aşık, açık, işte, belli.

der-ḳayd: Bağlı, esir.

destîne: Bilezik.

devlet-meāb: Sığınak, hükümdar.

dil-ḥırās: Yürek parçalayan.

dil-nevāz: Gönül okşayan, hoşla giden.

dil-nişîn: Hoş, makbul, gönle oturan.

dil-rübā: Gönül çalan, sevgili.

dîrîn: Eski, kadim.

dîrîne: Eski, köhne.

dülāb: Hile, tuzak, desise.

düş: Omuz.

düş-ı nāze: Nazlı omuzlara, üzerine.

düşîze: Bakire, el değmemiş, kız.

dü-bālā: İki kat.

dürc: Kutu, mücevher kutusu, sevgilinin ağzı.

dü rûze dehrde: İki günlük dünyada.

E

ebnâ-yı ‘aşr: Asrın çocukları.

ecānib: Ecnebi, yabancılar.

efgende: Yıkık, biçare.

efser: Taç.

eḥibbâ: Dostlar.

el-ḥaḥ: Gerçekten, doğrusu.

eltāf: Lütuflar.

emārāt: Emareler.

emşile vü aḳyise: Misaller ve kıyaslar.

encümen: Topluluk, meclis.

endāz: Endaze, ölçü, mikyas.

engār: Tahayyül, tasavvur, anlatma, resmetme.

enmā: En bereketli.

enseb: En münasip.

ercümend: Değerli, muhterem, saygın.

erḳām: Rakamlar.

esb: At.

esbaḳ: Önceki.

es’ile vü ecvibe: Sorular ve cevaplar.

eşî’ a-efzâ: Işıklar saçan.

eşk-i ḥünîn: Kanlı gözyaşı.

eṭvār: Tavırlar.

evc: Zirve.

evzâ’: Vaziyetler, haller, durumlar.

eyādî-i a’ dâ: Düşmanların elleri.

eyādî-i rûzgār: Zamanın elleri, zaman içerisinde.

ezfer: Güzel kokulu.

F

fağfūr: Porselen, çini, hükümdar.

faḥr ü mübāhet: Övünme.

fānūs-ı māh: Ay gibi aydınlık fener.

fāriḡ: Boş, rahat.

fehūr: Çok övünen.

Felâṭün-fikret: Eflatun gibi fikir ve idrake sahip.

feres-rân: Sürücü, at süren.

ferḥunde: Kutlu, uğurlu, mutlu.

fersüde: Solmuş.

ferzâne: Bilgin, alim, bilge, nefsanî alakalardan sıyrılmış kimse.

fiṭan-ı iclâl: Büyüklüğün fetaneti.

fiten: Fitneler.

fûlfûl: Karabiber, biber.

fürûḡ-ı ḥüsn: Güzellik parıltısı, ışığı.

fürüz: Parlamak, nurlanmak.

fütûn: Tecrübe.

G

ḡabḡab: gıdık, gerdan.

ḡadîr: durgun su, gölcük.

gāhīce: ara sıra.

gam-rīše: gam kök salmış.

garām: tutku, aşk.

ğāret: yağma, talan.

garīk: boğulmuş.

garrā: parlak.

gayūr: Çok gayretli

gazel-ḡān: gazel okuyan.

gerdān et: döndürmek.

germ-āb: hamam, sıcak su.

giriḡbān: yaka

ḡulḡule: gürültü, şamata.

ḡurre: hicri ayların ilk günü.

ḡüş etmek: işitmek, duymak.

ḡül-ferş: gül döşegi.

H

ḡaclet: Utanma, haya.

ḡadde: Erimiş madeni döküp tel yapmaya yarayan delikli madeni levha.

ḡadeng: Ok.

ḡāhişger: İsteyen, dileyen, istemek.

ḡalāvet: Tatlı, hoş.

ḡāniş: Yemini bozmuş.

ḡāle: Ayın çevresinde görünen parlak halka.

ḡam: Kıvrım, büküm, eğrilik.

ḡāme: Öncü, baş.

ḡānḡāh: Tekke.

ḡānümān-sūz-ı ḡired: Akıl ocağını yakan, bozan.

ḡār: Hakir, deni, alçak.

ḡarīr: Hararetli, ateşli.

ḡāşāk: Çöp, çerçöp.

ḡaşv: Yararsız, gereksiz söz.

ḡātem: Cömertliği ile meşhur bir Arap zengini.

ḡāviye: Korkunç yer.

ḡavl: Güç.

ḡāyīde: Bayat söz, ağızdan ağıza söylenmiş.

ḡazf: Atılma, silinme.

hem-nām: Adaş.

hem-vārī: Düzlük.

hengame: Kargaşa.

ḡırḡa-pūş: Hırka giyen, derviş.

ḡodkām: Bencil, kibirli.

ḡū: Huy, adet.

ḡullet: Dostluk.

ḡulūl: Gelme, çatma.

ḡūnī: Savaşçı, cengaver.

ḡūr: Huri, güneş, gözlerinin siyahı çok güzel olan.

ḡümā-vāye: Devlet, kısmetli.

ḡūsñ ü ān: Güzellik ve cazibe.

I

ıḡnāb: Sözü uzatma.

İ

ibḡāl: Değiştirme.

ibḡā: Yaşatma.

ibḡāḡ: Bildirme.

ibtināen: Dayanarak.

ibtidār: Başlama.

īcāz: Veciz anlatma, özlü söz söyleme.

icmāl: Kısaltma, özetleme.

ictirā: Cür’etten, cesaret etme.

ictisār: Cesaret etmek.

iğbirār: Kırılma, alınma, gücenme.

iḥnāk: Hanık.dan, boğma, gazaplandırma.

iḥtirāz: Sakınma.

iktizā: Gerek, ihtiyaç.

iltibās: Benzerlik, karıştırma.

iltimās: İstek, rica.

iltiyām: Cem olma, kaynaşma, yara.

imrār: Mürur etmek, geçmek.

inbisāt: Ferahlama, yayılma.

inḥitāt: Çöküş, düşüş.

irād: Gelir, kazanç.

īsār: Cömertlik.

iştabl: Ahır, hayvan barınağı.

istiğrāk: Gark.dan, kendinden geçme.

istiḥzār: Hazırlanma.

isti’lām: Bilgi isteme.

istirkāk: Esir alınma, köle alınma.

istişhād: Kanıt gösterme.

istiṭā’at: Kurdet,güç.

istiṭlā’: Araştırma, öğrenmek isteme.

işrāb: İçirme, mecazen bir maksadı kapalı olarak anlatma.

iştibāh: Şüphe.

iṭāre: Tayr.dan, hızla gönderilme, takip etme.

iṭrā: Doldurma.

i’zāz: Değer verme.

‘izār: Ruhsar, çehre, yüz.

‘izz ü nāz: Övünç, iftihar.

J

jāle: Çiy, şebnem.

jeng: Pas, acı,keder.

K

ḵabā: Cübbe.

kāffe: Bütünü.

kāfur: Kafur ağacından güzel kokulu bir madde.

ḵāime: Ferman, para.

kāle: Kumaş.

ḵāmet: Boy, endam.

kānīçe: Kinaye yaparcasına.

ḵanṭara: Köprü, taştan yapılan kemerli büyük köprü.

kār-nāme: Örnek, numune.

kār-şinās: Uzman.

ḵaşşār: Çamaşırcı.

ḵavām: Adalet, güzel huy.

ḵayyūm: Kaim, sahip.

ḵāziye: Hüküm.

kec: Eğri, çarpık.

Kedū: Kabak, m. kafatası.

kemīne: Hakir, aşağı.

kethüdā: Kahya, yardımcı.

kettān: Keten.

keyk: Gözbebeği.

kezālik: Aynı şekilde.

kibār: Büyükler, kebirler.

kilk-i güher: Cevher kalemi.
kilk-i sühan-ārā: Sözü süsleyen kalem.
ķīr: Katran, zift.
ķirişme: Naz, işve.
ķis ‘alā hāzā: Ar. cümle, bununla kıyas edebilirsin.
ķisve: Kılık kıyafet.
ķudve: İmam, rehber, öncü, model.
ķurre: Şad, tazelik.
ķurretü ’l-‘ayn: Göz nuru.
ķūs: Keman, yay.
kūfrān-ı nī‘am: Nimetleri unutma, nankörlük etme.
kūşād etmek: Açmak.
kūşte: Maktül, öldürülmüş.

L

lābe: Yalvarıp yakarma.
lāhika: Ek, eklenen, katılan.
laht: Parça, cüz.
lā-mışdāk: Ölçüsüz.
leāmet: Alçaklık, bayağılık.
leb-derīg: Dudağa hasret.
lebībāne: Zekice, akıllıca.
lede ’l-vūşul: Vuslat zamanı.
lehib-efrūz: Yol aydınlatan.
lem‘ān: Parıldama.
leme‘āt: Parıltılar.
levāmi‘: Lem‘a.dan, parlayanlar, ışıklar.
lifāfe: Sargı, kefen.
lühūk: Ulaşma, yetişme.

M

ma‘ārif-nişāb: Bilgili, bilgi sahibi.
māfāt: Telef olan, yiten.
maḥāsin: İyilikler, hüsnden.
maḥbes: Hapis, zindan, karanlık yer.
maḥrūs: Himaye edilmiş.
maḫāl: Kavlı.den, söz, söyleyiş.
maḫdem: Geliş, gelme, geri dönme.
maḫrūn: Yakın.
ma‘ḫūd: Ukde.den, bağlı.
māl-ā-māl: Dopdolu, çok.
manṭūḫ: Söz, mefhum.
mā-şadaḫ: Doğrusu, denildiği gibi.
maşḫūb: Beraber alınıp götürülmüş.
maske: Sağlam, muhkem.
maşūn: Korunmuş.
maṭvī: Bükülmüş, dürülmüş, kıvrılmış.
mażāmīn: Mazmunlar.
mebānī: Binalar.
mecebūl: Cibil.den yaratılmış.
mecd ü übbehet: Ululuk.
mecma‘-ı ḥāşāk: Çöp yeri, çöplük.
medāyih: Medh. den, övgüler.
medlūl: Delil.den, ispatlı.
meh-cebīn: Periruhşar, ay alınlı, çok güzel.
mekārim: Keremler.
mekr ü hetk: Hile, perdeyi yırtma, rezil.
melāḫat: Yüz güzelliği.

melfûf: Sargılı, paketlenip gönderilen.

melhûz: Mûlahaza edilen, düşünülen.

me'lûf: Aşına.

me'mûl: Emel, umulan, beklenti.

menâhic: Yollar.

menâr: Nur yeri, aydınlatan, minare.

menhî: Nehy.den yasaklanmış.

menzile: Makam, derece.

merâret: Acılık, tatsızlık.

merdümek: Göz bebeği.

merdüm-küş: Katil, adam öldüren.

merkûm: Adı geçen.

mes'adet: Mutluluk, iyilik.

mesârr: Sevinçler, mutluluklar.

meşâmm: Koku alacak yer, geniz.

meşşâte: Şanesaz, tarakçı, gelin süsleyen.

me'vâ: Yurt, mesken, sığınak, makam.

mevrid: Yol, varılan yer.

mevşûk: Vesika.

meyâmin: Meymenet.ten, uğurlar, bereketler.

mey-i tâk: Üzüm, asma şarabı.

mezâhir: Mazharlar.

mezâyâ: Meziyetler.

mezayık: Sıkıntılı yerler.

mezîd: Artmış, ziyadeleşmiş, çok.

minhâc: Yol, meslek.

minvâl: Tarz, yol.

min-vechin: Bir bakıma.

mîr-âhûr: Sarayın ahır müdürü.

mîşe: Meşelik yer, orman.

mişvâr: Gidiş, tarz.

mû-be-mû: Kıl kıl, tel tel, birer birer, dikkatlice.

muğzîb: Gazaplanmış.

muğâdenet: Dostluk, samimiyet, barışma.

muğâleşet: İyi muamele, dostça geçinme.

muğârin: Yakın olan, ulaşan.

muğarrin-i meserret: Sevinç içinde bulunmak.

mûmâileyh: Adı geçen, işaret edilen, bahsedilen, anılan.

mû-miyân: Kıl belli, ince belli.

musahhar: Esir olmuş, elde edilmiş.

muşanna' çeleng: Süslü, mücevher taç.

muvâda'a: Düşmanlığı bırakıp barışma, sulh etme.

muvâfik: Uygun, denk.

mübâderet: Başlama, girişme.

mübâhât: Övünme, güzellikler.

müdâhene: Yağcılık, yordakçılık.

müdârâ: Dost gibi görünme.

müberhen: Burhanlı, delilli, ispatlı, açık, aşıkâr.

mühmelât: Anlamsız, boş sözler.

mükeddirât: Kederler, üzüntü verici durumlar.

mülâkât: Görüşme, buluşma.

mülâtf: Lütuf.dan, lutfetme.

mümteni': İmkansız, muhal.

münevvihen: Bir kimsenin namını, şanını yükseltme.

münselik: Süluk etmiş, yola girmiş.

mürâselât: Mektuplaşma.

mürûr-ı ezmine: Zamanların geçmesi.

mürüvvet: İnsanlık, mertlik, yiğitlik, cömertlik.

müsâra' at: Seri.den, teşebbüs, acele etme.

müste'ân: Avn. dan, yardım istenen.

müselsel: Zincirleme, silsileli.

müşârûn bi'l-benân: Parmakla gösterilen.

müşârûn ileyh: İşaret edilen, bilinen.

müte'azzir: Özürlü, zor, zararlı.

mütevâliyü's-sütüh: Kederin sürekliliği.

mütevârî: Vera.den, gizli saklı.

müvâlât: Velilik, dostluk.

N

nâ-becâ: Yersiz, uygunsuz.

nâf: Göbek.

nâ-hemvâr: Düz olmayan, çarpık, eğri.

naḥvet: Kibir, büyüklenme.

nâl: İnleyen. nalanın muhaffefi.

nâ-refte: Gidilmemiş, geçilmemiş.

nâ-reftegi: Gidilmemişlik.

naḥ'-ı cihân: Dünya sofrası.

naẓîfi: Güzelce, iyice.

nâz u naḥvet: Övünme ve böbürlenme.

nebḵ: Yazmak, husumet etmek, düşmanlık etmek.

necâbet: Soyluluk, asalet.

nehḵ-i âlâğ: Eşek anırması.

nemîḳa: Mektup.

neng: Ar, utanma.

nesaḵ: Tarz, üslup, şekil.

nesîm: Meltem, esinti.

nev-reste: Residen fiilinden, yeni yetişmiş.

neşîde: Manzume.

nevâziş: İltifat.

nev-sâle: Genç, taze.

nev'ummâ: Bir derece.

nez' ü istirdâd: Koparma ve geri alma.

ni'am: Nimetler.

niçe bir: Ne vakte kadar, daha ne kadar.

nigîndân: Mühür, yüzük kutusu süsü.

nihâd: Yaradılış, tabiat.

niḳâb: Peçe, örtü.

nişâr: Saçmak.

nisvân: Kadınlar.

nîş: İğne, diken, zehir.

nîze: Mızrak, sürgü.

nûş-dârû: İlaç, şarap, tiryak.

nûşha: Kopya, muska, dualı kağıt.

P

pā-der-rikāb: Huzurda.
pālheng: Kemend, kayd.
pāzen: Pezevenk, alçak adam.
perçem: Kakül, bayrak.
perdāhte: Düzenlenmiş, temizlenmiş.
perend: Atlas, kumaş.
pertev: Işık.
pester: Yorgun, bitkin.
peygüle: Köşe, uzlet köşesi.
pīç-tāb: Şaşkın, sıkıntılı, kıvrım.
pīçtāb-ı perçem: Kakülün kıvrımları.
pīrāhen: Gömlek, elbise.
pistān: Göğüs.
pister: Yatak.
pīşe: Meslek, sanat, huy edinme anlamı katan birleşik kelime yapar.
pūstīn: Kürk.

R

rāsime: Gelenek.
raṭb ü yābis: Yaş ve kuru, mecazen düşünmeden konuşan, boşboğaz.
refṭār: Yürüyüş, gidiş, tarz.
rekīke: Peltek, tutuk, kusurlu.
rekūb: Merkeb, binek.
remīde: Ürkek, korkmuş, firari.
renciş: Eziyet, sıkıntı, inciniş.
rencūr: Rencide.
rengīn: Renkli, hoş, havalı.
re's: Baş.

resm-i şīre: İçki tarzı.
reşk-baḥş: Kışkırtmak, kıskançlık bahşetmek.
revd: İstek.
reviş: Gidiş, hal, tarz.
revnaḳ: Parlaklık, canlılık.
rikāb: Kat, huzur, üzengi.
rīze rīze: Parça parça.

S

şābit: İspatlı, anlaşılmış.
şahbā: Şarap.
saḳaṭ: Yanlış.
şalkım şaḳaḳ: Kalabalık, parça parça.
sām: Ateş, od, sersemlik, İran'ın efsanevi kahramanlarından.
sāmi': Dinleyici.
sāmī: Yüce.
sānihāt: Mübarek, iyi işler.
şarf-ı nazar: Görmezden gelme, cayma.
şarīr: Cızırtı, gıcırtı.
şarşar-ı naḥvet: Kibir, gurur fırtınası.
şavāb-endīşe: Doğru olan düşünce.
şavb: Yön.
şavn: Muhafaza, koruma.
saṭvet: Ezici kuvvet.
sāz: Müzik aleti, musiki sesi.
sebāfī: Sebat etme, kararlılık.
sebū: Testi.
sebūk: Hafif, kıvrak.
seḫā: Cömertlik, eli açıklık.

sehâb-ı şerm: Utangaçlık bulutu.
sehâb-ı tîre: Karanlık bulut.
sehî: Fidan gibi düz, doğru.
selb-i makâl: Sözü inkar.
selhâne: Mezbahane, hayvanların kesim yeri.
selîka: Güzel söz söyleme yeteneği.
selîs: Düzgün, akıcı, güzel.
semen: Yasemin.
semend: İyi ve çevik at.
senâver: Medheden, öven.
ser-firâz: Müftehir, izzetli.
ser-gerdâ: Sersem, divane.
ser-nâme: Başlık, yazı başlığı.
ser-zede: Baş göstermiş, çıkmış.
sevâtı: Belli ve yüksek şeyler.
sezâvâr: Uygun, yaşarır.
şîfat-serbî: Bozulmuş, beğenilmeyen.
sımtı: Dizi.
sifâl: Kuze, testi, çanak, büyük kadeh.
silk: Dizi, iplik.
sîm sâk: Gümüş baldır, beyaz ten.
sîpihr: Gökyüzü.
siyeh-kârî: Günahkarlık, kötü işler yapmak.
siyeh-mest: Fazla sarhoş, zil zurna sarhoş.
sû-be-sû: Her tarafda.
şudûr: Ortaya çıkma.
şufûf: Saflar, sıralar.
suţûr: Satırlar.
sûz: Ateş, mecazen acı, ıstırap.

sûziş: Yanma, yakış, etkileme.
sûz u sâz: Fr. Deyim, aşk ve muhabbet.
şübût: Gerçekleşme.
şübût-yâfte-i cerîde-i vücûd: Oluşan tutanağın şubut bulması.
sûhân-senc: Ölçülü, dengeli, vezinli söz söyleyen.
sûrû-i sîb-i ğabğab: Elma gibi olan çenenin kırmızılığı.
sütûde: Övülmüş.
sütûh: Satırlar, yüzeyler.

Ş

şâb: Genç, şebab.
şâme: Ben, vücuddaki siyah noktalar.
şârik: Tulu eden, parlayan.
şârika: Nur, ışık, ziya.
şâyi‘: Yayma, şayia.
şebistân: Harem odası, yatak odası.
şeb-dîz: Siyah, gece rengi, Hüsrev’in atı.
şefe: Dudak.
şehlâ: Ela gözlü veya hafif şaşı bakışlı.
şekîb: Tahammül, sabır.
şemâil: Huy, ahlaklar.
şerer: Kıvılcım.
şevk: Şiddetli arzu.
şîr: Aslan.
şûr: Kavga, gürültü, heyecan.
şûrîde: Müptela, tutkun, perişan.

şühūd: Şahitler.

şükr ü maḥmidet: Övme,
medhetme.

T

taallūk: Alakalı olma, bağılılık.

ta‘avvüzāne: Bedel, karşılık.

taḥābb ü tevādd: Sevme, muhabbet
etme.

taḥdīs: Hadisten, söylemek,
iyiliğini anmak.

taḥrīr: Yazmak, yazılmak.

taḥşiye: Haşiye yazma, dipnot.

taḫāzā: Hakkını dava etme,
sıkıştırma.

taḫrīz: Eleştiri yazısı.

ta‘līk: Erteleme.

ta‘līlen: Sebep olarak.

ta‘līt: Devenin yularını başından
geçirmek.

ta‘miye: Ama.dan, kapalı anlatım.

ṭarab: Neşe, eğlence.

tārāc: Yağma, talan, çapul.

tard: Kovma.

taṭvīl: Uzatma.

tayy: Geçmek, silmek, kaldırmak.

teb: Hararet, tâbın muhaffefi.

tebāh: Yok olmuş, yıkılmış.

teber: Balta, bıçak.

tecdīd ü temhīd: Yenileme ve
İmrār.

teemmül: İyice düşünme.

tefevvuk: Fevkine çıkmak, üstün
gelmek.

tefhīm: Yüceltme.

tehniyet: Kutlama.

tehzīz: Titreme.

tek ü tāz: Öteye beriye koşma,
koşuşturma.

telettufāt: Lütufklar.

temādī: Uzama, sürme.

temhīd: İzah etme, arz etme.

temhīr: Mühürleme.

tetmīm: Tamamlama.

ten-gūdāz: Ten yakan, eriten.

terci‘: Rücu.dan, tekrar, geri
çevirme, döndürme.

tersīl: Nesir yaparak, secisiz.

tertīl: Tane tane, düşünerek.

tesbīh: Kusursuzlaştırma.

tesyār: Gönderilme.

teşvīş: Endişe, karıştırma.

teşyī‘: Uğurlama.

tevcīh: Yöneltilme, yorumlama.

tevsī: Vesi.den, genişletme.

tezḳār: Anma, hatırlama.

tevkī: Alamet, işaret, belirti.

ṭirāz: Yol, tarz, üslup.

tīr: Ok.

tūde-ber-tūde: Yığın yığın.

tuḥfe: Hediye.

ṭurra: Saç lülelerinin kıvrımları,
büklümleri.

U

uḳūk: İtaatsizlik, hürmetsizlik
etmek.

ūlā: İlk, en iyi.

‘utekâ: Azatlılar.

zenah: Çene.

‘ulyâ: En yüce.

zımn: Maksat, gaye.

Ü

üftâde: Düşkün, zavallı, aşık,
tutkun.

V

vâhibü ’l-‘atâyâ: İhsanlar, bağışlar
veren.

vâle: Hayran, sergeşte, aşık,
divane.

vâlih: Hayrette kalmış, hayran,
şaşkın.

vârid: Gelen, akla gelen.

vâye: Kısmet.

vâyedâr: Nasip, nasip veren.

vehle: Başlangıç, an, lahza.

vesîle-cüyân: Vesile arayan.

vüşûk: Güven, sağlamlık.

Y

yem: Ar. deniz.

yevmü ’t-tenâdd: Kıyamet günü.

yümn-ârâ: Uğurlu.

Z

zâir: Ziyaretçi.

zebîre: Mektup.

zehâb: Gidiş, sanı, zan.

zeķan: Çene.

SONUÇ

Süleyman Nazif Efendi'nin Eş'âr ve Münşeât'ı başlıklı çalışmamız ile Süleyman Nazif Efendi'nin hayatı, elimizdeki tek eseri olan Eş'âr ve Münşeât'ı ve edebî şahsiyeti hakkında bilgi vermeye çalıştık.

Süleyman Nazif Efendi, Diyarbakırlı olup dönemin ve şehrin tanınmış ediplerinden İbrahim Cehdi Efendi'nin oğludur. Aynı zamanda 19. yüzyılın önemli devlet adamlarından ve ediplerinden Diyarbakırlı Said Paşa'nın babası, yine hem dönemin önemli devlet adamlarından hem de Servet-i Fünun edebiyatının önemli şairlerinden olan ve kendisiyle aynı ismi taşıyan Süleyman Nazif ile Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerinin önemli ediplerinden Faik Ali Ozansoy'un da dedesidir. Faik Ali Ozansoy'un oğlu Munis Faik Ozansoy'un da Cumhuriyet döneminin tanınmış şair ve yazarlarından olduğu hatırlandığında Süleyman Nazif Efendi'nin edip bir silsilenin önemli bir halkası olduğu söylenebilir.

Süleyman Nazif Efendi, 19. yüzyıl Divan şairleri arasında yer almaktadır. Elimizde bulunan Eş'âr ve Münşeât adlı eseri tipik Divan edebiyatı hususiyetleri taşımaktadır. Her ne kadar elimizdeki eser hacimce çok büyük olmasa da hem nazım hem nesir olarak yazılmış olması bize daha iyi bir değerlendirme yapma imkanı vermektedir.

Süleyman Nazif Efendi'nin şiirlerinin kahir ekseriyetinin teması aşktır. Fakat Süleyman Nazif Efendi birçok Divan şairinde olduğu gibi aşk temasını hem ilahî hem beşerî biçimde algılanabilecek tarzda ele almamıştır. Şair, aşk temasını beşerî bakış açısıyla işlemiştir. Hatta kimi zaman âşıkâne tarzdan şühâne tarza kaydığı da görülür.

Süleyman Nazif Efendi'nin eseri nazım ve nesirden oluşmaktadır ve her iki bölüm de Divan edebiyatı geleneğini bariz bir biçimde yansıtmaktadır. Eserin nazım kısmı; ölçü, kafiye, nazım şekli, dil ve üslup gibi özellikler açısından tamamen Divan edebiyatına uygun tarzda yazıldığı gibi; nesir kısmı da klasik Divan edebiyatı süslü nesir hüviyetindedir.

Süleyman Nazif Efendi'nin elimizdeki eserinden hareketle iyi bir Divan şairi olduğunu ifade edebiliriz. Süleyman Nazif Efendi bütün şiirlerini aruz ölçüsü ile yazmış, döneminde pek çok şairin hem hece hem de aruz ile şiir yazmasına rağmen, kendisi hece ölçüsünü hiç kullanmamıştır.

Aruz ölçüsünü kullanmada oldukça başarılı olduğunu söyleyebiliriz. Önemli bir aruz kusuru sayılan zihafa birkaç yer dışında hiç başvurmamış,

imaleye ise yine büyük Divan şairlerinin yaptığı gibi daha çok Türkçe “ا، و، ی” harfleri ile biten kısa hecelerde başvurma yoluna gitmiştir.

Süleyman Nazif Efendi edebî sanatları kullanmada oldukça başarılıdır. Onun eserlerinde neredeyse bütün edebî sanat örneklerine ulaşılabileceği söylenebilir.

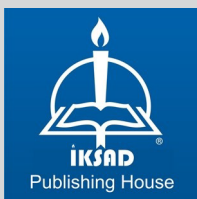
Gerek şiirlerinden gerek münşeatından Türkçeye hâkim olduğu, Arapça ve Farsçayı çok iyi bildiği anlaşılmaktadır. Cümle kuruluşları oldukça sağlamdır.

Süleyman Nazif Efendi, yazılarını diğer pek çok Divan şairi gibi bir sarraf hassasiyeti ile kaleme almış, eserlerini edebî sanatlar ile mücevher gibi işlemiştir.

Sonuç olarak Süleyman Nazif Efendi’nin 19. yüzyılın başarılı bir Divan şairi ve nasiri olduğunu söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

- Akün, Ö. F. (2013), Divan Edebiyatı. İstanbul: İsam Yayınları.
- Ali Emîrî Efendi. (2003), Esâmî-i Şu'arâ-yı Âmid (haz. Galip Güner ve Nurhan Güner). Ankara: Anıl Matbaası.
- Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, www.tdk.gov.tr.
- Devellioğlu, F. (1993), Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat. Ankara: Ak Yayınları.
- Dilçin, C. (2000), Türk Şiir Bilgisi. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Dilçin, C. (2018), Yeni Tarama Sözlüğü. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Fatin. (2017), Fatin Tezkiresi. (haz. Ömer Çiftçi). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları
- İnal, M. K. (1970), Son Asır Türk Şairleri. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Levend, A.S. (2017), Divan Edebiyatı, İstanbul.
- Tuman, M. N. (2001), Tuhfe-i Naili: Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri (haz. Cemal Kurnaz ve Mustafa Tatcı). Ankara: Bizim Büro Yayınları.
- Mehmet Süreyya. (1996), Sicill-i Osmanî Yahud Tezkire-i Meşâhir-i Osmaniyye, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Pala, İ. (1989), Divan Şiiri Sözlüğü. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Tarih Çevirme Kılavuzu, www.ttk.gov.tr.
- Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com.tr.
- Süleyman Nazif Efendi, Madde No: 11233 (Doç. Dr. Hakan Yekbaş) E. 12.12.2019.

ISBN: 978-625-378-229-0